

XXXI. OTDK
Humán Tudományi Szekció

TDK DOLGOZAT

*A palesztinai arab dialektusban előforduló
modern izraeli héber lexémák vizsgálata*

Jelige:
egland

2013

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	4
Az izraeli palesztin társadalom.....	7
Izrael népesedési adatai.....	7
Az izraeli palesztinok csoportjai	8
Az izraeli palesztinok jogi státusza.....	10
Az izraeli palesztin társadalomban lejátszódó folyamatok	12
A nyelvi helyzet Izrael Államban különös tekintettel az arabra.....	16
Az izraeli palesztin társadalom arab nyelvhasználata	22
Nyelvi repertoár	22
Belső többnyelvűség az izraeli palesztin társadalomban	24
Külső többnyelvűség az izraeli palesztin társadalomban.....	26
Összegzés	27
Nyelvi kölcsönhatások a modern izraeli héber nyelv és a palesztinai arab dialektus között	29
A héber nyelvi elemek szerepe a palesztinai arab dialektusban	30
Az <i>Avoda Aravit</i> arab nyelvű párbeszédeiben előforduló héber lexémák csoportosítása	34
A sorozatban elhangzott főnevek, igékés melléknevek főbb fogalomkörök szerinti csoportosítása	34
A sorozatban előforduló szavak és viszonzyszavak további grammatikai alapú felosztása.....	41
A sorozatban előforduló állandósult kifejezések, szó szerkezetek	42
A vizsgálat szöveges értékelése, konklúzió	43
Összegzés	45
Bibliográfia.....	46
Forráslista	50
Melléklet.....	52
Héber és arab karakterek átírása	52

BEVEZETÉS

Dolgozatomban az *Avoda Aravit* című izraeli kétnyelvű tv-sorozat arab nyelvű párbeszédei alapján fogom vizsgálni a palesztinai arab dialektusban előforduló modern izraeli héber lexémák megjelenését. Kutatásom során a sorozat arab nyelvű dialógusaiban előforduló héber kifejezéseket fogom összegyűjteni, majd azokat Muhammad Hasan Amara, izraeli palesztin kutató korábbi vizsgálati módszerei alapján rendszerezni.¹ A rendszerezés során figyelembe fogom venni a kutatása óta eltelt huszonöt év technikai és társadalmi változásait, valamint az általam vizsgált sorozat szereplőinek különböző társadalmi helyzetét.

Az *Avoda Aravit* című izraeli sorozat alkotója Szajed Kasua, izraeli palesztin író-újságíró, az izraeli *Háárec* c. napilap publicistája, több a nemzetközi porondon is sikert aratott könyv szerzője (*Aravim rokdim 'Táncoló arabok', Va-jehi boker 'És lett reggel', Guf seni jahid 'Egyes szám második személy'*).

A sorozat főhőse Amdzsad Elijan, akit magáról mintázott a szerző, szintén újságíró és televíziós személyiség, akinek az a rögeszméje, hogy izraeli palesztin létre bekerüljön a jeruzsálemi askenázi zsidó elit tagjai közé. A sorozat Amdzsad családja és barátai, izraeli zsidók és palesztinok életét mutatja be sokszor komikus, néhol tragikus formában. A sorozat szereplői között olyan karaktereket találunk, akiknek az Izrael Államhoz fűződő viszonya kiválóan tükrözi az izraeli palesztinok és az állam valódi kapcsolatát. Emellett, ami kutatásom szempontjából a leginkább fontos, hogy az arab párbeszéddek kiválóan adják vissza az izraeli palesztin közösség nyelvhasználatát. A sorozat mindhárom évada Amdzsad asszimilációs törekvéseit próbálja bemutatni, először a munkahelyén, később pedig Jeruzsálem főképp zsidók lakta negyedében Rehaviában. A sorozat palesztin szereplői többségében városiak, Jeruzsálem környékéről, így az erre a tájegységre jellemző arab dialektust használják.

Alapszakos zárárdolgozatomban a modern izraeli héber nyelv és a palesztinai arab dialektus közötti nyelvi kölcsönhatásokat vizsgáltam a fent bemutatott sorozat első két évada alapján. Akkori kutatásomban a nyelv és identitás kapcsolatát, valamint a

¹Muhammad Hasan Amara: *Politics and Sociolinguistic Reflexes: Palestinian Border Villages* (Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999).

kódkeverés, kódváltás és kölcsönzés jelenségét vizsgáltam. Akkor a következőket írtam dolgozatom zárófejezetében:

A források és a vizsgált minta alapján az izraeli palesztinok által beszélt palesztinai arab dialektus sem a fonológia, sem a morfológia, sem a szintaxis szempontjából nem különbözik a Nyugati Parton és a Gázai övezetben élő palesztinok beszélt nyelvváltozatától. A kölcsönhatás pusztán a héber nyelvi elemek kölcsönzésében jelenik meg. Bár sok héber lexéma integrálódott az izraeli palesztinok által beszélt arab nyelvbe, de ezek használata sem általános, hanem függ a beszélő lakhelyétől, társadalmi helyzetétől, valamint az identitástól is.²

A fenti végeredményből is következett, hogy mostani munkámban főképp a kölcsönzés jelenségére fogok koncentrálni. Az időközben eltelt két év folyamán a sorozat alkotói egy újabb tízrészes évadot is elkészítettek, ezáltal pedig újabb hanganyag állt rendelkezésemre. Az eddigi két évad és az új segítségével dolgozatomban arra próbálok választ találni, hogy melyek azok a területei a palesztinai arab szókészletnek, melyben a legnagyobb a száma az előforduló héber lexémáknak. A vizsgálat során természetesen figyelembe fogom venni a sorozat művi mivoltát, ebből következőleg pedig azt, hogy a szókincs korlátozott, csak az adott epizód történetének keretein belül mozog.

A dolgozat elején ismertetni fogom az izraeli palesztinok társadalmi helyzetének megértéséhez szükséges legfontosabb tudnivalókat. A héber és arab nyelv közötti kölcsönhatás okainak megértéséhez bemutatom az izraeli arab nyelvhasználattal kapcsolatos jogi szabályozást, illetve annak gyakorlatban történő megvalósítását, majd rátérek az izraeli palesztinok nyelvi repertoárjának ismertetésére. A sorozat alapján végzett kutatás eredményeinek bemutatása előtt még ismertetem Muhammad Hasan Amara és Jozsef Dana témábaágyó kutatásainak eredményeit. A dolgozat végén a sorozat arab nyelvű párbeszédeinek héber eredetű lexémáit fogom fogalomkörök, illetve grammatikai szerepük alapján csoportosítani és felsorolni. A héber szavak mellett, a kifejezések általam javasolt magyar jelentése lesz olvasható.

Dolgozatomban a héber szavakat héberül, valamint egyes esetekben fonetikus átírással közlöm. Az arab szavak lejegyzésére a dialektus, a későbbiekben majd

² Végh Roland: *Nyelvi kölcsönhatások a modern izraeli héber és a palesztinai arab dialektus között*, BA záródolgozat, ELTE-BTK keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (Budapest: MS, 2011).

ismertetett beszélt nyelv sajátosságai miatt, a tudományos átírást fogom használni. Az átírás rendszerét a függelékben található táblázatban mutatom be. Az Izrael Állam által 1967-ben katonailag megszállt, a Jordán folyó nyugati partján fekvő területet, a magyar nyelvben használatos Ciszjordánia helyett a nemzetközi terminológiában gyakrabban alkalmazott Nyugati Partot használom.

AZ ISRAELI PALESZTIN TÁRSADALOM

Az Izrael Állam területén élő arab közösség elnevezésére több fogalom is használatos, ezek közül néhány: „izraeli arabok”, a „palesztinai arab közösség Izraelben”, „palesztin arabok”, „nem-zsidó arab anyanyelvűek Izraelben”, „1948-as arabok”, az „arab szektor Izraelben”, illetve az „izraeli palesztinok”.¹ A szakdolgozatban a Bar-Ilan Egyetem professzora, Muhammad Hasan Amara után az „izraeli palesztinok” terminust fogom alkalmazni az Izrael Állam megalapítása után, az ország területén maradt palesztinai arabok meghatározására. Az általam is használt „izraeli palesztin” fogalom megfelel az Izrael Állam által preferált „izraeli arabok” terminusnak.²

Izrael népesedési adatai

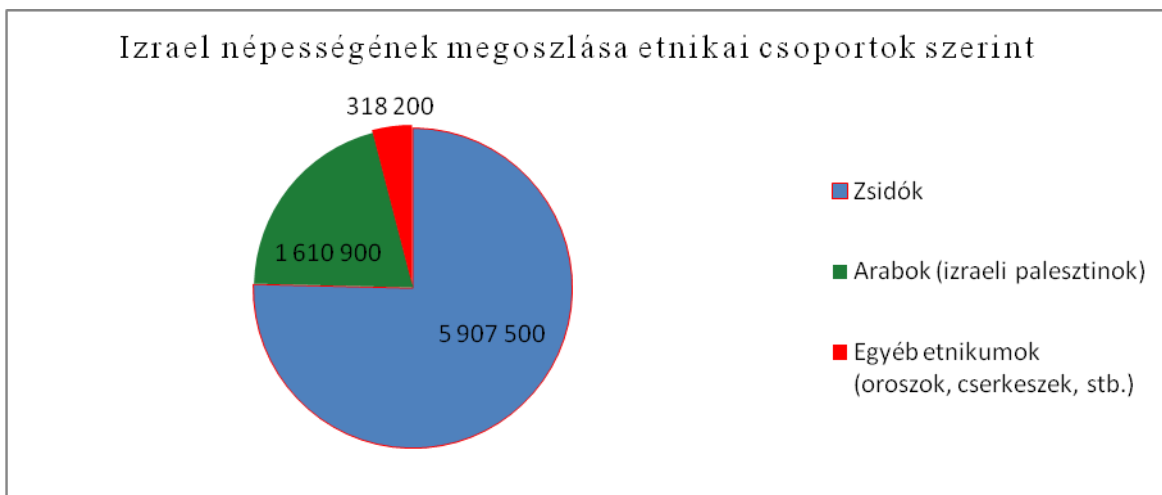
Izrael Állam legutóbbi népszámlálását 2008-ban tartották. A legfrissebb adatok, melyek a Központi Statisztikai Hivatal 2012-es kiadványában jelentek meg, a 2011-es év végi állapotokat mutatják.³ Ezen kiadvány alapján az izraeli népesség száma 2011 végén 7 833 600 fő volt, mely a különböző etnikai csoportok között a következőképp oszlott meg: 5 907 500 zsidó (75,4%), 1 610 900 arab (20,6%), valamint 318 200 egyéb nemzetiségű (4%).⁴

¹ Haseeb Shehadeh: „The Hebrew of the Arabs in Israel” in: (<http://www.smi.uib.no/paj/Shehadeh.html#fn2> [2013. 01. 05.]).

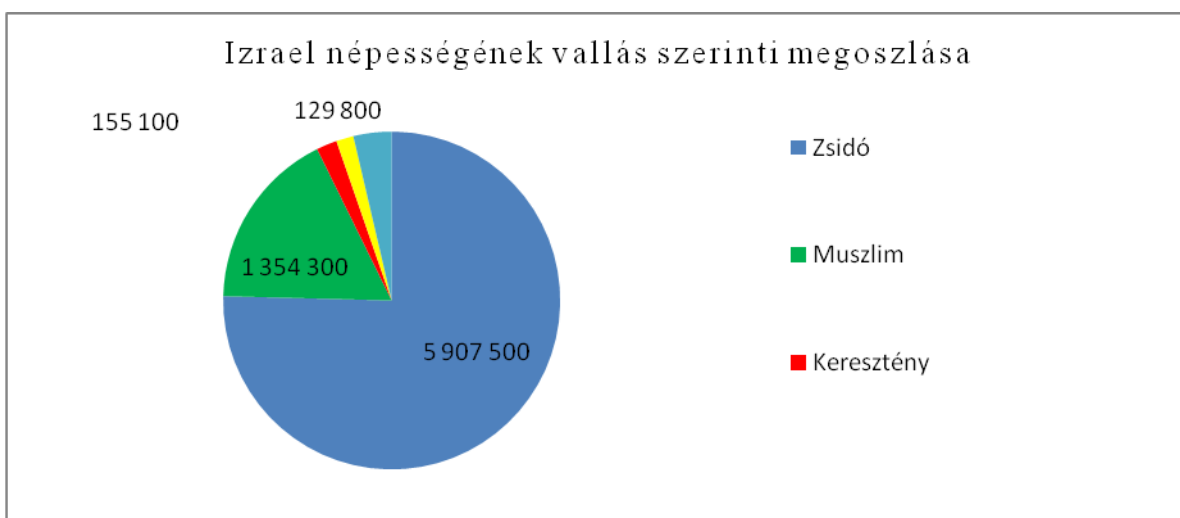
² Muhammad Hasan Amara: *Politics and Sociolinguistic Reflexes: Palestinian Border Villages* (Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999), p. 1.

³ „Statistical Abstract of Israel”, *Central Bureau of Statistics* in: (http://cbs.gov.il/shnaton63/shnaton63_all_e.pdf [2013. 01.05.]).

⁴ Ibid., p.88.

A vallási megoszlás a következőképpen alakult a 2011. év végén: 5 907 500 zsidó vallású (75,4%), 1 354 300 muszlim (17,2%), 155 100 keresztény (2%) és 129 800 drúz és egyéb vallású (hindu, buddhista, szamaritánus stb.) (1,6%), valamint 286 900 magát semmilyen valláshoz nem tartozónak valló (3,6%).⁵

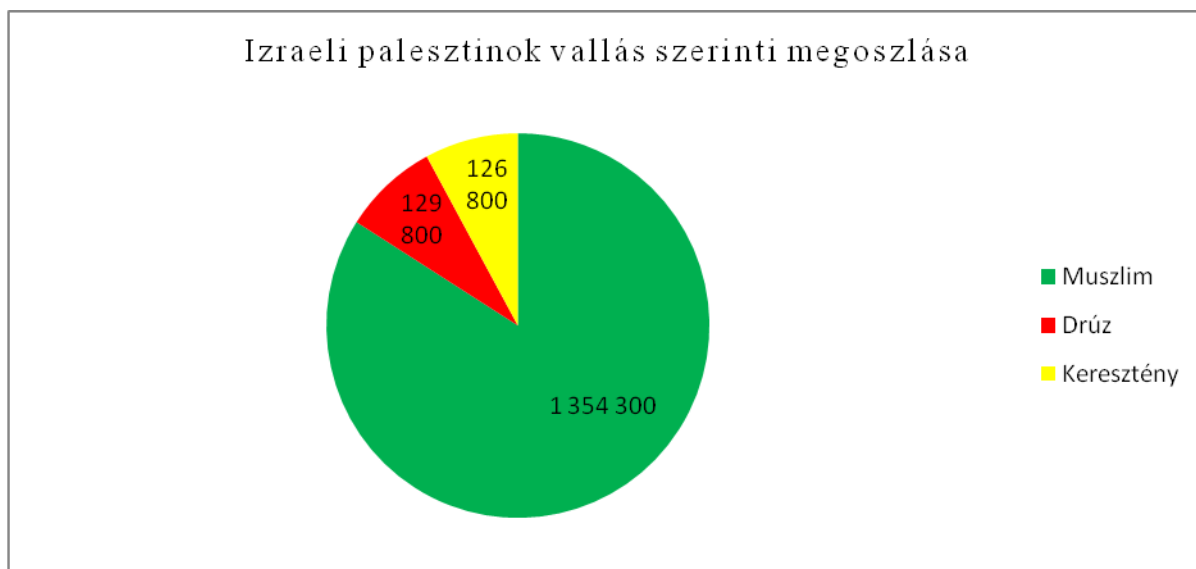
Az izraeli palesztinok csoportjai

Az Izrael Államban élő muszlim, drúz és arab keresztényeket magába foglaló csoportot nevezzük izraeli palesztinoknak.⁶ Számuk jelenleg, mint az előzőekben bemutattam, 1 610 900 fő. Ezzel ők adják Izrael népességének 20,6%-át. Az izraeli

⁵ Ibid., p. 90.

⁶ Ibid., p. 80.

palesztinok vallás, valamint lakóhely alapján még kisebb csoportokba sorolhatóak. Vallás szerint 84%-uk muszlim, 8%-uk drúz, míg másik 8%-uk keresztény.

Többségük Izrael ún. Északi körzetében (מחוז הצפון), valamint Haifán és környékén (מחוז חיפה) él. Ezen a területen 926 700 izraeli palesztin lakik, ez teljes népességük 57,5%-a.⁷ A másik fontos terület, ahol az izraeli palesztinok többségét megtaláljuk, az ún. „Kis Háromszög” (المثلث, al-Muthallath, המשולש), ami Izrael és a Nyugati Part közös határának északi részén található. Itt él a palesztin népesség kb. 20%-a.⁸ Ezen a területen a lakosok többsége, egyes településeken 100%-a, arab anyanyelvű. A Kis Háromszögben 27 település található, ebből 23 falu és 4 város (a négy város neve: Tayiba / طيبة/טייבה, al-Tira / الطيرة / טירה, Umm al-Fahm / أم الفحم / יאם אל-פחם és Baqa al-Gharbijja / باقة الغربية / בקה אל-ערבייה).¹⁰ Izraeli palesztinok élnek még zsidók és palesztinok által vegyesen lakott városokban az ország Középső körzetében (מחוז המרכז) (Tel Aviv–Jaffa, Ramle, valamint Lydda [Lod, al-Ludd]).¹¹

⁷ Ibid., p. 94.

⁸ Amara: *Politics and Sociolinguistic Reflexes*, p. 5.

⁹ Umm al-Fahm neve a későbbiekben többször is elő fog kerülni. A város a Kis háromszög fővárosa, a város lakóinak 99%-a muszlim. A város ismert a palesztin nemzeti mozgalom támogatásáról, valamint Umm al-Fahm számít az izraeli Iszlám Mozgalom központjának is. forrás: „Umm al-Fahm” in: (http://en.wikipedia.org/wiki/Umm_al-Fahm [2013. 01. 01.]).

¹⁰ Amara: *Politics and Sociolinguistic Reflexes*, p. 5.

¹¹ Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language in Israel” in: Jonathan Owens, ed.: *Arabic as a Minority Language* (Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2000), p. 201.

Fontos még megemlíteni az Izraelben élő beduinokat, akik már kisebb-nagyobb beduin településeken laknak. Izraelben: Galileában (kb. 60000-en) és a Negevben (kb. 140000-en, főként Rahatban) élnek.¹²

Az izraeli palesztinok többsége földműves volt. Ez az életforma azonban nem volt jellemző Názáret lakosaira, valamint az akkói, ramlei, lyddai és jaffai palesztinok egy kisebb hányadára. Palesztinok élnek kb. 100 településen a haifai és galileai körzetben, többségében volt földművesek és beduinok, valamint a Kis Háromszög már említett 27 településén. A legtöbb település falunak minősül, bár az utóbbi években néhányat átminősítettek várossá, de azokat sem infrastrukturális fejlettségük, hanem lakosságszámuk növekedése folytán.

Az egyes területek a palesztinok vallásai alapján is különböznek egymástól. A Kis Háromszögben nagytöbbségben muszlimok élnek, míg a libanoni határ és Názáret környékén találhatunk vegyes keresztény-muszlim, vagy tisztán keresztény településeket is. Drúzok 17 településen élnek többségben, ebből 13 tisztán drúz falu vagy város.¹³

Az izraeli palesztinok jogi státusza

Jogilag az izraeli palesztinok egyenlők az ország többi állampolgárával Izrael Állam 1948. május 14-i Függetlenségi Nyilatkozata alapján. A gyakorlatban egyénileg minden izraeli palesztint megilletnek az egyéni szabadságjogok, így a palesztinok által lakott területek fölötti katonai kormányzás 1966-os megszüntetése óta a mozgás szabadsága is. Érvényes rájuk a szólás-, vallás- és gondolatszabadság, illetve a gyülekezési szabadság is. Ezeken kívül minden izraeli állampolgárt, így a palesztinokat is megilleti a szabad pártalapítás joga, valamint az izraeli palesztinok is – mint minden állampolgár – a 18. életévük betöltése után választók és választhatók.¹⁴

Az izraeli palesztinok többsége mentesül a kötelező katonai szolgálat alól, főképp biztonsági szempontok miatt, melynek oka, hogy izraeli-arab konfliktus során az állam és a társadalom többször is úgy tekintett az izraeli palesztinokra, mint az ellenséges arab államok „ötödik hadoszlopára”. A katonai szolgálat alóli mentesség azonban elmélyíti

¹² Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language”, p. 201.; „Ha-beduim bi-mdinat Jisrael”, *Há-Kneszet* in: (<http://www.knesset.gov.il/lexicon/heb/bedouim.htm>. [2013. 01. 03.]).

¹³ Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language”, p. 201.

¹⁴ Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language”, pp. 202–203.

az ország zsidó és palesztin lakosai közötti ellentétet, valamint sok leszerelt katonáknak járó előnytől fosztja meg a palesztinokat.¹⁵ Az izraeli munkaadók nagy része ugyanis elvárja a katonai szolgálat meglétét az önéletrajzban, ezzel kizárva a jelentkezésből a hadseregben nem szolgáló izraeli palesztinokat és az ultraortodox zsidókat.

A drúz közösség helyzete különleges Izraelben. 1957 óta az izraeli hatóságok drúzként regisztrálják őket és nem arabként. A drúz férfiak számára kötelező a katonai szolgálat, az állammal jó kapcsolatot ápolnak, mivel a drúz vallás egyik alapelve a monoteizmus, az őszinteség és az idősök tisztelete mellett a lojalitás. Előbbiből adódóan a drúz közösségek szerte a világban lojálisak az őket befogadó államhoz.¹⁶

Izrael Állam törvényei részben követik a Brit Mandátum jogrendszerének hagyományait. A mandátum idején a britek megadták a lehetőséget a különböző közösségeknek, hogy saját bírósági rendszerük szerint járjanak el bizonyos személyes ügyekben (születés, házasság, halál, örökösödés stb.) A britek módszerét átvette a frissen megalakuló Izrael. Ezekkel a jogokkal így a muszlim, drúz és arab keresztény közösségek is élhetnek. Hasonló rendszert alkalmaz Izrael az oktatás területén is, így az arab anyanyelvi oktatás külön tanterv szerint zajlik az arab hagyományoknak és igényeknek megfelelően.¹⁷

Az állam és az arab szektor közötti kapcsolatra erősen rányomja a bélyegét az állandó izraeli–arab konfliktus. A különböző kormányzatok egymás után söpörték szőnyeg alá, vagy próbálták *ad hoc* ötletekkel megoldani az állam területén élő palesztin kisebbség problémáját, ezzel részben elodázva az „izraelizáció” lehetőségét.¹⁸

A törvény előtti egyenlőség egyik sarkalatos pontja, melyet az izraeli palesztinok a teljes jogú állampolgári lét egyik fő akadályának látnak, az izraeli Hazatérési Törvény (חוק השבות). A Hazatérési Törvény megadja a lehetőséget mindenkinek, akinek egyik nagyszülője zsidó, vagy szabályosan betért a zsidó vallásba, hogy megkapja az izraeli állampolgárságot és erre házastársa és gyereke is jogosult.¹⁹ Hasonló problémákat okoz

¹⁵ Muhammad Hasan Amara – Abd Al-Rahman Mar'i: *Language Education Policy: The Arab Minority in Israel* (Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2002), p. 18.

¹⁶ Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language”, pp. 202–203.

¹⁷ Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language”, pp. 203–205.

¹⁸ Amara – Mar'i: *Language Education Policy*, p. 18.

¹⁹ „Hok ha-svut”, *Ha-Kneszet* in: (http://www.knesset.gov.il/laws/special/heb/chok_hashvut.htm). [2013. 01. 01.].

az Állampolgársági Törvény (חוק האזרחות) is.²⁰ Az izraeli palesztinok kifogásolják, hogy a jelenleg érvényes izraeli Állampolgársági Törvény alapján az izraeli palesztinok, ciszjordániai, vagy gázai házastársai nem kaphatnak állampolgárságot.²¹

Bár az utóbbi két évtizedben történt némi előrehaladás a mély társadalmi szakadék betemetése érdekében, de jelenleg az izraeli palesztinok többsége nem érzi magát egyenlő állampolgárnak Izraelen belül. Ennek egyik legfőbb okát az állam deklarált zsidó karakterében látják.²² Ahogy Ahmed Tibi a Knesszet palesztin képviselője fogalmazott egy bizottsági ülésen:

המדינה הזו יהודית ודמוקרטית: דמוקרטיה כלפי יהודים, ויהודית כלפי ערבים.²³

Az izraeli palesztin társadalomban lejátszódó folyamatok

Az izraeli palesztinok körében 1948 óta két fő folyamat figyelhető meg: ezek a modernizáció, valamint a családi viszonyok megváltozása.²⁴ A modernizáció fő hajtóereje a zsidókkal való érintkezés, ezáltal egyfajta arab-héber kétnyelvűség létrejött, valamint ezzel a folyamattal egy időben a héber és arab nyelvű tömegmédia hatása.²⁵ Az egyéni modernizáció forradalmat hozott el a személyes igények terén, azonban nem hagyott nyomot a palesztin politikai és szociális intézményeken, melyek így nem tudták segíteni az integrálódást a modern társadalomba. Az izraeli palesztinok gazdasági helyzete lassan megváltozott, a helyi földművesből az izraeli gazdaságban dolgozó bér munkások lettek.

²⁰ „Hok ha-ezrahut”, *Ha-Knesset* in: (http://www.knesset.gov.il/laws/heb/FileD.asp?Type=1&LawNum=1901&SubNum=2 [2013. 03.]).

²¹ Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language”, p. 203.

²² Amara – Mar’i: *Language Education Policy*, p. 19.

²³ „Ez az állam demokratikus és zsidó. Demokratikus a zsidók irányába és zsidó az arabokkal szemben.” ld. „Ahmed Tibi: Ha-medina demokratit le-jehudim, ve-jehudit le-aravim.” in: (http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1136860.html [2013. 01. 05.]).

²⁴ Ibid., p. 25.

²⁵ Ibid., p. 25.

Foglalkozás kategóriája (Category of Employment)	1967	1973	1994
Mezőgazdaság, kézművesség, halászat (Agriculture, manufacture, fishing)	41,2	17,4	4,3
Nehézipar, könnyűipar, eladás (Industry, labor, sales)	15,7	15,2	23,3
Építőipar (Constructing)	15,6	25,5	19,4
Elektromos-, víz-és egészségügyi szolgáltatás (Electricity, water, sanitary service)	2,2	0,7	0,5
Kereskedelem, bank-és biztosítási szektor (Commerce, bank, insurance)	8,2	14,8	13,6
Szállítás és raktározás (Transportation, storage)	5,6	6,5	5,3
Állami- és közszolgáltatások (Public and community services)	8,3	15,3	25,1
Egyéni szolgáltatások (Private services)	3,2	4,6	8,5
Total	100	100	100

Az izraeli palesztinok megoszlása foglalkozásaik szerint, százalékokban, 1967/1994.²⁶

Ezzel egy időben a családi viszonyok is megváltoztak. A családfők városba ingázásával, akár huzamosabb ideig tartó távollétével meggyengültek a hagyományos családi formák. Az egy háztartásban élő, három generációból álló arab nagycsalád szerepe visszaszorult. A közös ősök által kapcsolódó, azonos családnévű embereket összefogó *hamula* befolyása is csökkent.²⁷ Az unokatestvér-házasságok száma visszaesett, felmerült esélyként a palesztin-zsidó házasság. A *hamula* és a nagycsalád

²⁶ Ibid., p. 24.

²⁷ Ibid., p. 25.

politikai befolyása gyengült, nőtt az egyéni véleményformálás szabadsága. A gazdasági változások felborították az eddig megszokott hierarchiát. Bár az izraeli palesztinok életszínvonala nőtt, a zsidó és palesztin életszínvonal közötti különbség nem csökkent, a két közösség közötti rés az élet legtöbb területén nem tűnt el.²⁸

További fontos folyamatok a palesztinizáció, izraelizáció és az iszlamizálódás.²⁹ A palesztinizáció folyamata révén az Izraelben maradt palesztinok az elsődleges arab identitás helyére a palesztin identitást helyezik. Ez főképp az 1967-ben megszállt területek: a Nyugati Part és a Gázai övezet lakóival való szolidaritásban, a velük való nemzeti azonosság kifejezésében és a közös kulturális vonások megerősítésben fejeződik ki, és az izraeli valamint palesztin politika függvényében hol erősödik, hol csökken. Míg a '70-es, '80-as években ez az identitás erősödött, addig az oslói folyamat elindítása után csökkent intenzitása.³⁰ Ebben az időben (1992-1995) a Jichák Rabin által vezetett izraeli kormányzat megállapodott a Palesztin Felszabadítási Szervezettel (Munazzamat at-Tahrīr al-Filasṭīniyyah) egy palesztin állam létrehozásában az Izrael által 1967-ben megszállt Nyugati Part és Gázai övezet területén. Ezzel egy időben a Rabin-kormány, több az izraeli palesztinok integrációját segítő intézkedést tett.³¹

A palesztin nemzeti politika, valamint a pánarabizmus kudarca miatt előtérbe került a muszlim identitás is, ezt a folyamatot nevezzük „iszlamizációnak”. A muszlim identitás megerősödése magában hordozta a radikális, fundamentalista iszlám mozgalom elterjedését Izrael többségében muszlimok által lakott térségében, így például a már említett Umm al-Fahmben.³²

Végül az izraelizáció az a folyamat, amely az izraeli palesztinok izraeli identitásának megerősödésével jár. Azaz könnyebben azonosulnak az állammal, magukat izraeli állampolgárként határozzák meg, valamint céljukká válik az integrálódás az izraeli társadalomba. A fent bemutatott modernitás és urbanizáció jelei is az izraelizáció folyamatáról tanúskodnak.

A palesztinizáció és az izraelizáció akár egy időben is történhet, erre jó példa az első intifáda időszaka (1987-1993). Az intifáda alatt az izraeli palesztinok magukat palesztinként definiálták, valamint támogatták a palesztin nemzeti mozgalmat, de a

²⁸ Ibid., p. 27.

²⁹ Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language”, p. 205p.

³⁰ Amara – Mar'i: *Language Education Policy*, pp. 34–36.

³¹ Forrás: „Oslo Accords” in: (http://en.wikipedia.org/wiki/Oslo_Accords [2013. 01. 02.]).

³² Amara – Mar'i: *Language Education Policy*, p. 205.

mozgalmi, politikai, emberjogi gondolat pont az izraelizáció hatására terjedt el társadalmukban.³³

A három különböző identitás, mint azt a későbbiekben látni fogjuk, fontos lesz számunkra, hiszen a nyelvhasználat szoros összefüggésben van az identitással: máshogy beszél ugyanis egy integrálódott izraeli arab, és máshogy egy Umm al-Fahm-i iszlamista.³⁴

³³ Amara – Mar'i: *Language Education Policy*, pp. 34–36; Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language”, p. 205.

³⁴ Amara: *Politics and Sociolinguistic Reflexes*, pp. 195–204.

A NYELVI HELYZET ISRAEL ÁLLAMBAN KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ARABRA

Az arab nyelv egyike Izrael hivatalos nyelveinek, beszélőinek száma az országban hozzávetőlegesen másfél millió fő. Nyelvhasználó többségében izraeli palesztinok, valamint kis mértékben a különböző arab országokból bevándorló zsidók.

Témánk szempontjából releváns, hogy vázlatosan áttekintsük, miként változott az arab nyelv státusza a régióban a történelem folyamán, valamint, hogy alaposabban is megnézzük, milyen a helyzete napjainkban.

Az arab nyelv a VII. század közepétől elsődleges szerepet töltött be Palesztinában. A későbbiekben, az oszmán megszállás ideje alatt, a török vált a kormányzat hivatalos nyelvévé, azonban ezt csak a törökökkel kereskedelmi kapcsolatot ápoló, vagy hivatali funkciót betöltő arabok beszélték.¹ Az oszmán uralom 1917-es végével és a brit mandátum kezdetével teljesen megváltozott a terület nyelvi szabályozása. A britek 1922-ben a Palesztináról szóló rendelet 82. bekezdésében hivatalossá tették az angol, az arab és a héber nyelvet az említett sorrendben.

All Ordinances, official notices and official forms of the Government and all official notices of local authorities and municipalities in areas to be prescribed by order of the High Commissioner, shall be published in English, Arabic and Hebrew. The three languages may be used in debates and discussions in the Legislative Council and subject to any regulations to be made from time to time, in the government offices and the Law courts.²

Ebben az időszakban egészen 1948-ig a többség nyelve az arab volt. A brit tisztviselők és az igazgatás nyelve az angol, míg az egyre növekvő zsidó közösségé a héber volt.

¹ Muhammad Hasan Amara – Abd Al-Rahman Mar'i: *Language Education Policy: The Arab Minority in Israel* (Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2002), p. 4.

² „A kormányzat összes rendelete, közleménye és úrlapja, valamint a helyi hatóságok és önkormányzatok felhívásai, melyeket a királyi főbiztos parancsban előír, legyenek közzétéve angolul, arabul és héberül. A három nyelv használható vitákon és megbeszéléseken a törvényhozásban, illetve – egyéb rendelkezés függvényében – a kormányhivatalokban és a bíróságokon.” in: „The Palestine Order in Council Article 82” (<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/C7AAE196F41AA055052565F50054E656>, [2012. 12. 30.]).

A helyzet 1948-al és Izrael Állam kikiáltásával változott meg teljesen. Egyrészt az új állam a Függetlenségi Nyilatkozatban („תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות”,³) garantálta a nyelvhasználat szabadságát. Ben-Gurion a nyelvi jogokat egyénekre vonatkozó álláspontja a nyelvhasználattal kapcsolatos vitában a következő volt:

„Nobody would oppose... freedom of language, but... the language of the state is Hebrew. This does not deny the other residents the right to us their language in any place”.⁴

Végül 1948. május 19-én az izraeli törvényhozás a fent említett brit rendeletet adaptálta annyi módosítással, hogy az angol nyelvet törölte a hivatalos nyelvek közül. Izrael két hivatalos nyelve így a héber és az arab lett. Ben-Gurion véleménye azonban elővetítette az arab nyelvvel szembeni általános kormányzati hozzáállást Izraelben. A későbbiekben, 1952-ben és 1980-ban, voltak próbálkozások az arab nyelv hivatalos státuszának megszüntetésére, azonban ezt a képviselők többsége mindkétszer leszavazta.⁵

A jogi helyzet vázlatos ismertetése után most nézzük meg, hogyan megy át mindez a gyakorlatra.

Izraelben ma az arab nyelv állami használata korlátozott, ahogy a Brit Mandátum idején is az volt. A bankjegyek, az érmék és a postai bélyegek kétnyelvűek; az arab nyelv használata engedélyezett a bíróságokon; a Knesszetben (az izraeli törvényhozás) felszólaló palesztin képviselőknek adott a lehetőség, hogy anyanyelvükön tartsák meg beszédüket. A Knesszet a törvényeket héberül hirdeti ki elsőként, majd később közli azokat arabul is. Kötelező a választásra való felhívásokat arab nyelven is publikálni. Ezen kívül törvény írja elő átlagban napi másfél óra arab nyelvű közszolgálati TV-műsor sugárzását, valamint a műsorok arab feliratozását is. 1994 óta működik arab nyelvű állami csatorna, mely napi 22 órában sugározza többségében arab nyelvű adásait.⁶ Az állami rádió *Dalet* csatornája reggel 6-tól éjfélig, napi 18 órában sugároz

³ „Biztosítja a vallási, világnézeti, nyelvi, oktatási és kulturális szabadságot” in: „Hakhraza al hakamat medinat Jisrael”, *Ha-Kneszet*(<http://www.knesset.gov.il/docs/heb/megilat.htm> [2012. 12. 30.]).

⁴ „Senki sem fogja ellenezni a nyelvi szabadságot, de az állam nyelve a héber. Ez nem tagadja meg más állampolgároktól a jogot, hogy bárhol használhassák saját nyelvüket.” Ld. Ayelet Harel-Shalev: „Arabic as a Minority Language in Israel: A Comparative Perspective” in: *Adalah's Newsletter*, 14, (June 2005), pp. 5–6.

⁵ Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language in Israel” in: Jonathan Owens, ed.: *Arabic as a Minority Language*. (Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2000), pp. 203–204.

⁶ „Israel Broadcasting Authorities” in:(<http://www.iba.org.il> [2013. 01. 01.]).

arab nyelvű műsort. Izraelben több arab napi-, illetve hetilap is megjelenik utóbbiak közül a két legolvasottabb a *Kull al-Arab* (Minden arab), valamint az *al-Sonara* (A horog).⁷ Az izraeli palesztinok iskoláiban az oktatás arab nyelven zajlik, a hébert második nyelvként, az állam nyelveként tanulják.⁸ 2007-ben egy a Knesszet által megszavazott törvény előírta az Arab Nyelvi Akadémia (مجمع اللغة العربية, Muğm^ca al-luġa al-^carabīyya, האקדמיה ללשון הערבית, létrehozását, mely meg is valósult és jelenleg Haifán található.⁹ Hosszú évtizedek után tavaly októberben megnyílt az első arab nyelvű felsőoktatási intézmény is Izraelben, a Nazareth Academic Institution (מוסד האקדמי) المؤسسة الأكاديمية-الناصرية, נצרת, al-muʿassasa al-akādīmiyya al-Nāšra)¹⁰

Minden évben megrendezésre kerül Haifán az Arab Kulturális Hónap, Haifa arab-zsidó kulturális központjában a *Bét ha-gefen*ben, ahol egyébként Haifa arab nyelvű színháza az *al-Karma* is található.¹¹

Láthatjuk, az élet sok területén érvényesül az arab, mint hivatalos nyelv, azonban felfedezetünk hiányosságokat is.

Bár az állam hivatalos nyelvként tartja számon az arabot, de két törvény is arra utal, hogy az arab nyelv másodlagos a héber mellett Izraelben. Az egyik az 1951-es *Hok ha-Ezrahut* (Állampolgársági Törvény), melynek 5a paragrafusa az állampolgárság megszerzéséhez megköveteli a „a héber nyelvnek az ismeretét (יודע ידיע-מה את שפה) (העברית)”, míg ugyanez a követelmény nem áll fenn az ország másik hivatalos nyelvére, az arabra. A másik törvény az 1961-es az ügyvédi kamaratagságot szabályozó törvény, melynek 26. paragrafusa a „héber nyelv elegendő ismeretét (ידיעה מספיקה בשפה העברית)” írja elő a bírósági ügyvivők számára.¹²

Az arab nyelv az izraeli közéletben is másodlagos szerepet tölt be, hivatalos státusza ellenére. Míg a héber a közélet minden területén érvényesül (politika, tudomány, kultúra, tömegkommunikáció), addig az arab nyelv főképp a helyi ügyek intézésére

⁷ Amara: *Politics and Sociolinguistic Reflexes*, pp. 50–51.

⁸ Ibid., pp. 203–206.; Amara – Mar'i: *Language Education Policy*, pp. 39–41.; „Arabic to become compulsory in Israeli school” in: (<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-11075326> [2013. 01. 05.]).

⁹ „The Arabic Language Academy” in: (<http://www.arabicac.com/> [2013. 01. 05.]); „Szefer ha-hukim: 2092” in: (<http://www.knesset.gov.il/Laws/Data/law/2092/2092.pdf> [2013. 01. 05.]).

¹⁰ „Nazareth Academic Institute” in: (<http://www.mecedu.org/> [2013. 01. 05.]).

¹¹ Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language”, p. 207.

¹² Amara – Mar'i: *Language Education Policy*, p. 41.

használható.¹³ A kormányzati hivatalok csak héberül publikálják kiadványaikat. A különböző hivatalos kérvények nyelve is elsősorban a héber, több formanyomtatvány nem is érhető el arabul. Egy felmérés alapján a kormányzati információs portál hozzávetőlegesen a formanyomtatványok 1%-át (110 a 8 600-ból) teszi csak közzé arabul.¹⁴ A tizenöt minisztériumi honlap közül hatnak nincs arab nyelvű verziója, a különböző állami hivatalok és hatóságok (adóhivatal, társadalombiztosítás, statisztikai hivatal stb.) tíz honlapja közül pedig mindössze négy érhető el arab nyelven is. Tény, hogy a Knesszet közli a törvényeket arabul is, azonban esetenként csupán több éves késedelemmel.¹⁵ Az izraeli útlevél kétnyelvű, azonban a második nyelv a héber mellett nem az arab, hanem az angol. A különböző kiírások, hirdetőtáblák az állami intézményekben, kórházakban csak lakossági igények esetén kétnyelvűek, gyakorta hibás szóhasználattal, vagy átírással. A Knesszet jegyzőkönyvei szintén csak héberül jelennek meg.

A vegyes városokban található óvodákban a hirdetmények többsége héber nyelvű, a csoportos foglalkozások szintén héberül zajlanak. Az egyetemeken az arab nyelv oktatása héberül zajlik. A közlekedési táblákon leggyakrabban héber nyelvű feliratokkal találkozhatunk, akárcsak a turista látványosságok közelében, valamint az állami- és magánuszodákban található feliratoknál.¹⁶ Nem egy esetben a héber nyelvű feliratot angol követi, mely gyakori használata miatt joggal nevezhető Izrael *de facto* második nyelvének. A feliratok, ha kétnyelvűek, gyakrabban olvashatók héberül és angolul, mint héberül és arabul. Hiába vették tehát ki a hivatalos nyelvek közül az angolt, állami használata a gyakorlatban megelőzi az arabot.¹⁷ Az arab nyelv hátrányát mutatja a megjelent könyvek száma is, 2010-ben héberül 3263 könyv jelent meg, ezzel szemben mindössze 150 könyv jelent meg arabul.¹⁸

¹³ Dafna Yitzhaki: *Minority Languages and Language Policy: The Case of Arabi in Israel* (PhD Diss., Bar-Ilan University, 2008), p. 7. ld. (http://www.lprc.org.il/LPRC/images/PDF/phd_yitzhaki.pdf [2013. 01. 05.]).

¹⁴ Ibid., p. 8.

¹⁵ Ibid., p. 9.

¹⁶ Ibid., pp. 38–55., Ayelet Harel-Shalev: *Arabic as a Minority Language*, pp. 1–10, Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language”, pp. 203–207.

¹⁷ Bernard Spolsky: „The Situation of Arabic in Israel” in: Yasir Suleiman, ed.: *Arabic Sociolinguistics: Issues & Perspectives* (Richmond, Surrey: Curzon Press, 1994), p. 227.

¹⁸ „Books and Booklets Published by Topics and Language of Publication” in: (http://www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st09_16&CYear=2012 [2013. 01. 05.]).

Egyes izraeli civil szervezetek véleménye szerint az arab nyelv hátrányos helyzetben van a médiában is. Míg az eredeti 1992-es szabályozás még a sugárzási idő 18%-ban határozta meg az arab nyelvű műsorok arányát, ezt azonban 2000-ben heti 5%-ra redukálta a hatóság. Egy 2004-es kutatásból kiderül, hogy az arab adásokat kényelmetlen időpontokban sugározzák, a főműsoridőbe nem kerülnek be. Bár a 33-as csatorna a nap nagyobb részében arabul sugároz, az adás azonban csak kábelén vagy műholdon keresztül fogható, földi antennával nem. Az állam évekkal ezelőtt megpályáztatott egy-egy frekvenciát egy arab és egy orosz csatorna létrehozására, s míg az orosz csatorna (*Yisrael Plus*) 2002-ben el is kezdte működését, az arab csatornára szabaddá tett frekvenciát megnyerő csoport végülis visszalépett a csatorna elindításától.¹⁹

Érdemes még megnézni az arab nyelvvel szembeni többségi hozzáállást Izraelben. Az arab nyelvet jelenleg a zsidó iskolákban három éven keresztül kötelezően oktatják, hetedikről kilencedik osztályig. Ezek után, mint választható nyelv, tovább tanulható. Jelenleg Galileában próbálkoznak három év helyett, négyévnyi kötelező arab tanulással, mely már az általános iskola ötödik osztályában elkezdődne. Tavaly 2200 diák választotta érettségi tárgyául az arab nyelvet.²⁰ A tanulók nagy része azonban két év után abbahagyja a nyelv tanulását, és a többség egyetért abban, hogy ez a kétévnnyi arab tanulás sem nevezetű hatékonynak. A siker egyik fő akadály a arab nyelvvel szemben érzett ellenérzés a diákok és szüleik körében, valamint a konszenzus hiánya azzal kapcsolatban, hogy az írott-, vagy a beszélt formáját tanítsák-e az arab nyelvnek.²¹

Az oktatás hiányosságainak is köszönhetően a zsidó lakosság többsége nem beszéli az arab nyelvet. Ráadásul egy három évvel ezelőtti, a második intifáda után készűt felmérés kimutatta, hogy a megkérdezett zsidók több mint felében félelmet kelt a nyilvános helyen hallott arab beszéd.²² A félelem fő okai főképp az arab nyelvhez kötődő társadalmi, politikai előítéletek és a felmérés előtti időszak erőszakhulláma. A köztudatban az arab nyelv nem csupán a kisebbség nyelveként van számontartva, hanem az izraeli-arab konfliktus hatására az ellenség nyelveként is. Az arab továbbá az izraeli

¹⁹ Dafna Yitzhaki: *Minority Languages*, pp. 9–10.

²⁰ „Israel to boost learning Arabic” in: (<http://www.cjp.org/page.aspx?id=225303> [2013. 01. 05.]).

²¹ Dafna Yitzhaki: *Minority Languages*, p. 13.

²² „Joter mimahacit ha-jehudim: Niszuim le-aravi bgida” in: (<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3381836,00.html> [2013. 01. 05.]).

zsidók szemében a palesztin nemzeti mozgalomnak nyelve, mely több erőszakos cselekményért is felelős volt a múltban.²³

Az arab nyelv tanulásának legfőbb oka a zsidók körében az, ha az illető a későbbiekben a nemzetbiztonságnak, vagy a hadseregnek akar dolgozni. Az arabantulás célja leggyakrabban nem a másik kultúrájának, történelmének megismerése, hanem az ellenség megismerése, az ellene való védekezés.²⁴ A többség sem a beszélt-, sem az írott arab nyelvnek nem tulajdonít nagy presztízst, egy visszamaradott kultúra nyelveként tekint rá.²⁵ Az arab nyelv egyrészt egy alsóbbrendű nyelv, azaz a többségi társadalom negatívan ítéli meg, stigmatizálja, másrészt tanulása minden egyéb nyelvnél jobban kötődik a biztonsági szolgálathoz és a hadsereghez.²⁶

Mint láthattuk, bár az arab hivatalos nyelv Izraelben, ettől függetlenül az állam több területen figyelmen kívül hagyja ezt a tényt. A héber jelenleg az uralkodó nyelv Izraelben, és az arab csak az izraeli palesztinok életében tölt be nagy szerepet. Az arab nyelv alkalmazása Izrael Állam mindennapjaiban korlátozott, a hétköznapiakban a héber nyelv áll hegemon helyzetben. Az arab nyelv a kisebbség nyelve, amely a közéletben abszolút marginális, a többségi társadalmi megítélés szempontjából stigmatizált.

Ebben a nyelvi keretben realizálódnak tehát azok a mindennapi beszélt nyelvi jelenségek, amelyeket a következő fejezetekben fogok vizsgálat tárgyává tenni.

²³ Amara – Mar'i: *Language Education Policy*, pp. 5–8.

²⁴ Haseeb Shehadeh: „The Status of Arabic in Israel” in: (<http://www.ahewar.org/eng/show.art.asp?aid=604> [2013. 01. 03.]).

²⁵ Amara – Mar'i: *Language Education Policy*, p. 51.

²⁶ Amara – Mar'i: *Language Education Policy*, p. 9.

AZ ISRAELI PALESZTIN TÁRSADALOM ARAB NYELVHASZNÁLATA

Ebben a fejezetben ismertetem az izraeli palesztin társadalom nyelvi repertoárját, és az Izrael Állam megalakulása óta a beszélt nyelvben lezajlott változásokat. A fejezet második felében Muhammad H. Amara-nak a Kis Háromszögben végzett kutatásai alapján fogom bemutatni a nyelv és identitás kapcsolatát az izraeli palesztinok körében.²⁷ Itt főként a szakdolgozatom szempontjából releváns, a héber elemek használatára befolyással bíró identitásokra fogok koncentrálni.

Nyelvi repertoár

Az izraeli palesztin társadalomban a beszélt nyelv a palesztinai arab dialektus, mely az arab dialektusok szír-palesztin csoportjába tartozik. Ennek a csoportnak a dialektusait beszélik Izraelben, a Palesztin Hatóság területén, Libanonban, valamint Észak- és Közép-Jordániában.²⁸ Ha az izraeli palesztinok nyelvi repertoárját akarjuk bemutatni, akkor egyrészt számolni kell két arab nyelven belüli nyelvváltozattal (Modern Standard Arabic {továbbiakban MSA} és a helyi dialektus), valamint egyéb, az arab nyelven kívüli nyelvváltozatokkal is, melyek esetünkben az angol és a héber.²⁹ Az izraeli palesztin települések nyelvi repertoárja gyorsan változik, a változás fő forrásai a következők: növekvő érintkezés az MSA-val, az arab egyéb beszélt dialektusaival, valamint a héber és az angol nyelvvel. Nézzük meg közelebbről ezeket a főképp a lexikum bővülésében megjelenő hatásokat.³⁰

Modern Standard Arabic

A modern irodalmi arab használatának növekedése szorosan összefügg a közoktatás színvonalának emelkedésével, és a különböző arab nyelvű médiumok (televízió, újság) elterjedésével az izraeli palesztin településeken. Ennek eredményeképp az MSA

²⁷ Muhammad Hasan Amara: *Politics and Sociolinguistic Reflexes: Palestinian Border Villages* (Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999).

²⁸ Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language in Israel” in: Jonathan Owens, ed.: *Arabic as a Minority Language* (Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2000), pp. 208–209.

²⁹ Amara: *Politics and Sociolinguistic Reflexes*, p. 93.

³⁰ Ibid., p. 93.

ismerete és használata a XX. század második felében gyakoribbá vált, egy-egy beszélt nyelvben használt szót felváltott annak modern irodalmi megfelelője.³¹

Egyéb palesztinai arab dialektusok

Az irodalmi arab nyelvi elemek átvétele mellett, a múltban tapasztalathoz képest, megnövekedett a nagyobb presztízsű, városi dialektusok (*madani*) hatása is a falusi (*fellahi*) beszélt nyelvben. Ahogy az előző fejezetekben láthattuk, az izraeli palesztin társadalom Izrael Állam megalakulása után komoly változásokon ment keresztül. A városokban található középiskolákat elvégző palesztinok a faluba való visszatérésük után nagy tiszteletnek örvendtek, az általuk képviselt viselkedés és nyelvhasználat példaként szolgált az otthon maradottak számára. A városi dialektus ezáltal nagyobb nyelvi presztízst képviselt, használója tiszteletet vívott ki magának. A magas presztízsnak és a várossal való kereskedelmi kapcsolatoknak köszönhetően a *madani* egyes elemei elterjedtek a falusi dialektusokban.³²

Nem-palesztinai arab dialektusok

A városi dialektus mellett egyéb nem palesztinai arab dialektusokból származó elemek is megjelentek az izraeli palesztinok beszélt nyelvében. E nyelvi elemek átvételében a fő motivációs tényező a média, azon belül is a televíziózás. A nem-palesztinai arab dialektusok hatása leginkább a szókincsben nyilvánul meg, bár egyes esetekben a fonológiában is megfigyelhető.

A különböző egyiptomi sorozatok népszerűségének hatására például sok, az egyiptomi dialektusból átvett szóval bővült az izraeli arab szókincs. Az egyiptomi beszélt nyelven kívül a jordániai dialektus hatása is kimutatható. A jordán beszélt arab nyelvvel való érintkezés főképp azokra az izraeli palesztinokra jellemző, akiknek családja Jordániában él, vagy ösztöndíjjal ott tanult.³³

Héber nyelv

Az izraeli palesztinok az izraeli zsidókkal 1948–1966-ig leginkább a munka területén érintkeztek. Napjainkra ez megváltozott, az izraeli zsidókkal való kapcsolat az élet minden területére kiterjed, munkára, politikára vagy oktatásra. Korra, nemre és

³¹ Ibid., p. 91.

³² Ibid., pp. 94–95.

³³ Ibid., pp. 95–97.

végzettségre való tekintet nélkül az izraeli palesztinok többsége ismeri és használja is a héber nyelvet. Ennek következtében, mint azt majd a későbbiekben látni fogjuk, a modern izraeli héber fontos tényező lett az izraeli palesztinok nyelvi repertoárjában.³⁴

Belső többnyelvűség az izraeli palesztin társadalomban

A beszélt nyelvben végbemenő lexikai változások bemutatása után nézzük meg azokat a nyelvváltozatokat, amelyekből az izraeli palesztinok nyelvi repertoárja összeáll. Korábban már bemutattam az arab diglosszia jelenségének az archetípusát, két nyelvváltozattal: egy irodalmi és egy beszélt nyelvi variánssal. De egyre inkább uralkodóvá válik egy olyan nézet is, mely szerint a nyelvet három különböző nyelvváltozatra lehet felosztani, és ezek a következők: a helyi dialektus, a művelt beszélt arab és a modern irodalmi arab.³⁵

Helyi dialektus

A helyi dialektus a legáltalánosabb és leggyakrabban használt beszélt nyelvváltozat az izraeli palesztinok körében. Ezt a változatot használja a többség a mindennapokban az egymás közötti kapcsolatfenntartásra. A dialektus valamennyi nyelvi szintre kiterjedő sajátosságainak részletes bemutatása nem képezi szakdolgozatom tárgyát. A dialektus és az irodalmi arab közötti különbségek közül csupán a téma megértéséhez szükséges néhány nyelvi jelenséget ismertetek.

A legjelentősebb fonológiai különbség az, hogy az MSA [k] hangjának kiejtése a helyi dialektusban, főképp a *fellahī*-ban [č] az irodalmi arab [q] hangja helyett pedig a *fellahī*-ban [k]-t, míg a *madanī*-ban [ʔ]-t ejtenek.

Néhány példa a szókincsben megnyilvánuló eltérésekre: a helyi dialektusban több olyan szó is van, amely nem található meg az irodalmi arab nyelvben. Ilyen például: *maššāy* (cipők), *hušum/munḥār* (orr), *isbitār* (kórház). Jellemző ezen kívül erre a dialektusra – mint a beszélt arabra általában – az egyéb nyelvekből való szókölcsönzés is. Izraelben ezek leginkább az angol és a héber nyelv.

³⁴ Ibid., pp. 94.

³⁵ Muhammad Hasan Amara - Abd Al-Rahman Mar'i: *Language Education Policy: The Arab Minority in Israel* (Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2002), p. 43.

Jelentős különbségek figyelhetők meg a fentiekén túl a szintaxisban is a modern irodalmi arab és a beszélt változat között.³⁶

Művelt beszélt arab

A művelt beszélt arab változat beszélői többségében magasan képzett emberek, akik beszélgetéseik során tudatosan elkerülik bizonyos társalgási elemek, kollokvializmusok használatát, s emellett magas presztízsű nyelvi elemeket kölcsönöznek a modern irodalmi arab nyelvből. Ez a változat segít a különböző dialektusokat beszélők közötti megértésben, gördülékeny kommunikációban is.

A tudatos választás eredménye fonológiai szempontból is megfigyelhető: a művelt beszélt arab fő sajátossága, hogy a helyi változattól eltérő, az irodalmi arabra jellemző ejtést preferálja.

A szókincsben viszont a helyi beszélt változat jelenti az alapot, bár, ahogy már írtam, számos kifejezést átvesznek az irodalmi arabból. Külön kiemelendő azon idegen szavak és kifejezések használata, amelyek a beszélő műveltségét hivatottak demonstrálni.

A szintaxis a beszélt arab szintaxisához áll közelebb, esetenként azonban az irodalmi arab szórendje jelenti a mintát a művelt beszélt arab nyelvváltozatban.³⁷

Modern irodalmi arab

A modern irodalmi arab nyelvet hivatalos találkozók, iskolákban, a televízióban, egyetemi előadásokon, valamint egyéb nagy tekintélyű alkalmakkor használják. Fonológiai készlete megegyezik a klasszikus arab nyelvi hangállománnyal, leszámítva azt az általános tendenciát, hogy az MSA-ból hiányoznak a szóvégi kötőhangok.

Szintaktikailag az MSA nem különbözik a klasszikus arabtól. Kivétel a szóvégi kötőhangok ritkább ejtése – ezeknek nem csak kiejtéskönnyítő, hanem eset- és állapotjelölő szerepe is van a klasszikus arab nyelvben.³⁸ Az MSA szókincse azonos a klasszikus arab szókincsével, annak archaikus elemeinek elhagyásával. Az MSA-ra nem jellemző az idegen eredetű szavak, kifejezések, formulák használata.³⁹

³⁶ Részletesebben ld. Amara: *Politics and Sociolinguistic Reflexes*, pp. 97–98. és Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language”, p. 208.

³⁷ Amara: *Politics and Sociolinguistic Reflexes*, p. 98.

³⁸ Ld még itt: „Arab névszóragozás” in: (http://hu.wikipedia.org/wiki/Arab_n%C3%A9vsz%C3%B3ragoz%C3%A1s [2013. 01. 03.]).

³⁹ Amara: *Politics and Sociolinguistic Reflexes*, p. 99.

Az arab nyelv különböző változatain kívül fontos szerepet játszik az izraeli palesztinok nyelvi repertoárjában az angol és a héber nyelv.

Külső többnyelvűség az izraeli palesztin társadalomban

Angol

Az angol nyelvet az izraeli palesztinok negyedik osztályban kezdik el tanulni az iskolában. A média és az internet hatására azonban az angol nyelv ismerete igen elterjedt a fiatalok körében. Az izraeli palesztinok számára az angol azért is rendkívül fontos, mert napjainkban az angol a tudomány, a kereskedelem és a technológia nemzetközi nyelve. Az angol nyelvtudásnak ezen kívül nyelvpolitikai vetülete is van: Izrael mindennapjaiban is nagy szerepet játszik az USA és Izrael közötti jó kapcsolat jelzésében és ápolásában.⁴⁰

Héber

A másik alapvető idegen nyelv az izraeli palesztinok körében a héber. A héber nyelv tanulása formális és informális úton történik. Egyrészt a héber nyelv oktatása Izrael Államban kötelező a harmadik osztálytól minden arab oktatási nyelvű iskolában. A héber nyelvet nem mint idegen nyelvet, hanem mint az állam nyelvét oktatják az általános- és középiskolákban. Másrészt a héber anyanyelvűekkel való érintkezés része az izraeli palesztinok mindennapjainak. A héber nyelv a forrása a modern kifejezések nagy részének, valamint sokszor a különböző angol kifejezések is a héber közvetítéssel kerülnek bele a palesztinai beszélt arab szókincsébe.⁴¹

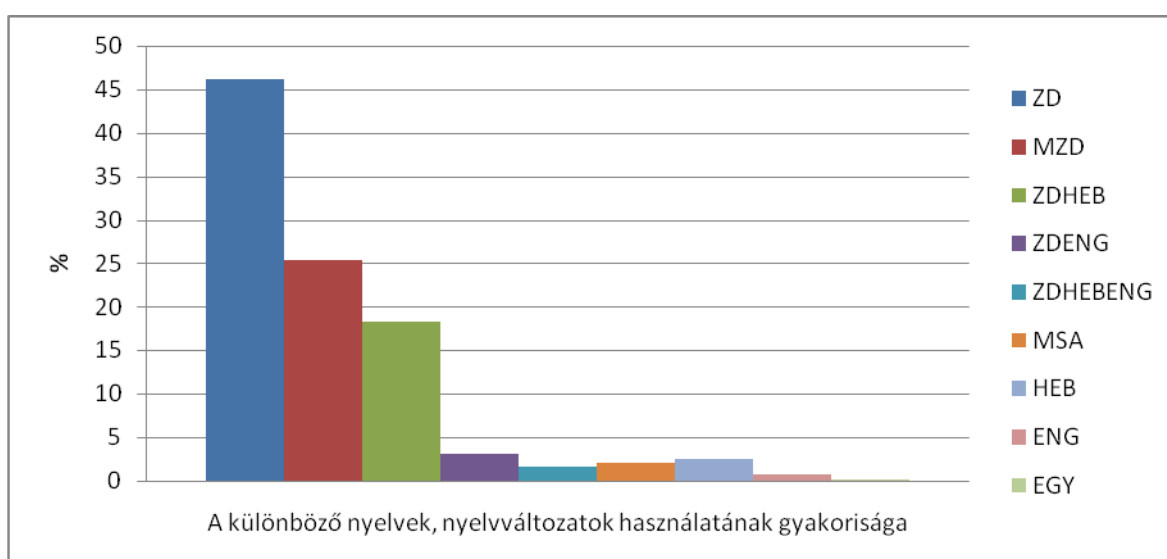
A különböző nyelvek, dialektusok és nyelvváltozatok gyakoriságát az izraeli palesztinok nyelvhasználatában M. H. Amara vizsgálta az északi-izraeli Zalafa településen. A kutatás során húsz középiskolás diák készített feljegyzéseket egy héten keresztül arról, hogy milyen nyelvet, nyelvváltozatot használnak egymás között, családi beszélgetések során, barátokkal.⁴² Az eredményeket az alábbi táblázatban és diagramban mutatom be:

⁴⁰ Ibid., p. 99.

⁴¹ Amara: *Politics and Sociolinguistic Reflexes*, pp. 99–100.

⁴² Ibid., pp. 100–103.

Nyelv/dialektus	Százalék
Zalafa dialektus (ZD)	46,1
Művelt Zalafa dialektus (MZD)	25,4
Zalafa dialektus héber elemekkel (ZDHEB)	18,3
Zalafa dialektus angol elemekkel (ZDENG)	3,1
Zalafa dialektus héber és angol elemekkel (ZDHEBENG)	1,6
Modern irodalmi arab (MSA)	2,1
Héber (HEB)	2,5
Angol (ENG)	0,8
Egyéb (EGY)	0,1
Totál	100

A különböző nyelvek, nyelvváltozatok használatának gyakorisága⁴³

Ahogy az látható a táblázatban is, a héber nyelv használata rendkívül elterjedt, ez a második legfontosabb nyelv az izraeli palesztinok körében. A későbbi fejezetekben a héber nyelv beépülését fogom vizsgálni az izraeli palesztinok szókincsébe. Előtte azonban szükséges az identitás és a nyelv kapcsolatát külön is megvizsgálni

Összegzés

Az előző fejezetekben igyekeztem bemutatni az izraeli palesztinok társadalmi helyzetét, az arab nyelvhasználat lehetőségeit Izraelben, valamint az izraeli palesztin dialektus sajátosságait. Láthattuk, hogy a héber nyelv politikai dominanciájának

⁴³ Ibid., p. 101.

hatására az izraeli palesztinok többsége folyékonyan beszél héberül. Ennek következtében héber nyelvi elemek is kerülnek beszédükbe. Ezzel egy időben beszélt nyelvükben a héber mellett jelen vannak az egyéb arab dialektusokból, az MSA-ból és az angol nyelvből származó elemek.

Az utóbbi hat évtizedben, mint láthattuk, az izraeli palesztin társadalom keresztülment az izraelizáció, valamint a palesztinizáció folyamatán, mely azt eredményezte, hogy a társadalomban kialakult egy kettős, izraeli-palesztin identitás. Az izraeli identitás, mint az Amara Barta'-i kutatásából kiderül, a nyelvhasználatban a héber szókincs nagyarányú használatában fejeződik ki. Ez a héber szókincs a modernizáció forrása az izraeli palesztinok által beszélt arabban. A héber nyelv lexikonjából kerülnek át a különböző nemzetközi szavak, és a héberen keresztül, héber közvetítéssel jut el az izraeli palesztinok szókincsébe az angol szavak többsége is.

NYELVI KÖLCSÖNHATÁSOK A MODERN IZRAELI HÉBER NYELV ÉS A PALESZTINAI ARAB DIALEKTUS KÖZÖTT

Az izraeli palesztinok társadalmi és nyelvi helyzetének bemutatása után most rátérek a héber lexémák integrációjának kérdésére. Először a héber nyelvi elemek palesztinai arab lexikonba kerülésének főbb okait ismertetem, Muhammad Hasan Amara és Dr. Joseph Dana kutatásai alapján.

A héber nyelvi elemeknek a palesztinai arab lexikonba kerülése egy fontos szociolingvisztikai jelenséggel függ össze, ez pedig a kölcsönzés.

Borrowing: The process whereby bilingual speakers introduce words from one language into another language, and these loan words eventually become accepted as an integral part of the second language.¹

A kölcsönzés okaiként Uriel Weinreich a következőket említi:

1. új dolgok megnevezése (ezek azok a kölcsönelemek, amelyeknek nincs megfelelőjük, szinonimájuk az átvevő nyelvben, pl. műveltségyszók)
2. kevésbé fontos ritka szavakat, melyeket akkor is átvesznek, ha nem jelölnek új, eddig ismeretlen denotátumot.
3. a homonímia kiküszöbölése
4. „elkoptatott” szavak kicserélése
5. pontosabb fogalmi differenciálás
6. társadalmi, kulturális presztízis²

Az adaptáció mértéke alapján megkülönböztetünk idegen- és jövevényszavakat. Az idegen szavak esetén a szó alakilag, jelentésánál, morfológiailag **sz**okatlan, idegenszerű az adaptáló nyelv rendszerében. Ezzel szemben a jövevényszavakat, mivel időrendben hamarabb lettek a nyelv részei, a beszélő már nem tudja megkülönböztetni az eredeti szókincstől, „jövevénységét” csak etimológiai kutatásokkal lehet kimutatni.³ Ahhoz hogy egy szóról eldöntsük, hogy jövevény- vagy idegen szó, a következők

¹ „Kölcsönzésnek azt a folyamatot nevezzük, amikor a kétnyelvű beszélő egyik nyelvből a másikba szavakat vezet be, majd ezek a kölcsönszavak alkalomadtán a második nyelv integráns részeiként válnak elfogadottá” in: Peter Trudgill: *Introducing Language and Society* (London: Penguin English, 1992), p. 14.

² Péntek János: „Társadalom és nyelv”, in: (<http://www.nyeomszsz.org/orszavak/pdf/Pentek+JanosKetnyelvuseg+.pdf> [2013. 01. 05.]), p. 4.

³ Ibid., p. 4.

szolgálhatnak segítségül: a szó közismertsége, elterjedtsége, hangtani beilleszkedése és helyesírása.⁴

A héber nyelvi elemek szerepe a palesztinai arab dialektusban

Dr. Jozsef Dana, a Haifai Egyetem professzora 1994-es könyvében hozzávetőlegesen 1000 olyan szót, illetve kifejezést gyűjtött össze, melyeket az izraeli palesztinok nap mint nap használnak.⁵ Hasonló kutatást végzett 1986-ban, Muhammad Hasan Amara, aki az észak-izraeli Zalafa településen figyelte meg a héber és angol lexémák integrálódását a palesztinai arab dialektusba.⁶

Amara első kísérleti tanulmányában 24 résztvevőnek kellett az első tíz szó-asszociációját megnevezni 16 különböző témával kapcsolatban (reggeli, ebéd, vacsora, rokonság, pásztorkodás, közlekedés, egészség, foglalkozás, elektromosság, futball, iskola, építkezés, öltözködés, testrészek és állatok). Az alábbi eredmények születtek:

Témakör ⁷	Total	Arab		Angol		Héber	
		No.	%	No.	%	No.	%
Elektromosság	42	18	43	12	28,5	12	28,5
Futball	45	23	51	10	22	12	27
Közlekedés	40	23	58	10	25	7	17
Építkezés	58	37	64	4	7	17	29
Egészség	57	39	68	9	16	9	16
Öltözködés	38	32	86,5	5	13,5	0	0
Reggeli	39	31	80	6	15	2	5
Foglalkozás	44	37	84	3	7	4	9
Iskola	40	36	90	3	7,5	1	2,5
Pásztorkodás	31	28	90	2	7	1	3
Vacsora	65	59	91	3	4,5	3	4,5
Ebéd	54	51	94	2	4	1	2
Állatok	50	50	100	0	0	0	0
Rokonság	25	25	100	0	0	0	0
Testrészek	35	35	100	0	0	0	0

⁴ „Loanwords” in: (<http://en.wikipedia.org/Loanwords> [2013. 01. 05.]).

⁵ Jozsef Dana: *Ivrit – aravit al cir ha-zman* (Haifa: The Institute For Hebrew-Arabic Comparative Research, 1994), p. 114.

⁶ Muhammad Hasan Amara: *The Integration of English and Hebrew Lexical Items into the Arabic Spoken in an Arab Village in Israel* (MA Thesis, Bar-Ilan University, 1986).

⁷ Muhammad Hasan Amara: *Politics and Sociolinguistic Reflexes: Palestinian Border Villages* (Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999), p. 151.

A kísérleti tanulmány eredményei alapján Amara három részre osztotta a témaköröket: hagyományos (kevés kölcsönzéssel), modern (sok kölcsönzéssel) és vegyes csoportra. A három új csoporthoz hozzárendelt két-két tárgykört, így a hagyományoshoz a rokonság és az ebéd, a modernhez az elektromosság és a közlekedés, míg a vegyes csoporthoz az építkezés és az egészség került.⁸ A központi kutatásban Amara a kiválasztott tárgykörben megjelenő első húsz szót vette figyelembe, és figyelte azok eredetét. Kutatásából az derült ki, hogy a legnagyobb arányban az egészség és az építkezés témakörében találunk héber lexémákat. Az építkezés témakörében tapasztalt nagyarányú héber szókészlet fő oka, hogy a falu férfilakosságának nagy része az izraeli építőiparban vállal munkát. Az egészséggel kapcsolatos szókincsbe integrálódott héber szavakra pedig az a magyarázat, hogy a lakosság többsége igénybe veszi az izraeli egészségügy szolgáltatásait, tagja valamelyik izraeli biztosító társaságnak.⁹ Amara kutatásai kimutatták, hogy a héber az innováció, a modernizáció és az izraeli identitás nyelve, a héber szókincsből való kölcsönzés pedig a magas végzettség és a presztízs jele.¹⁰

A héber lexémákat többféleképpen is kategorizálhatjuk.. A kategorizáció alapja lehet, hogy hogyan alkalmazzák őket, azaz: milyen minőségben, funkcióban jelennek meg a mondatokban vagy a társalgásban. Eszerint kétféleképpen artikulálódhatnak a palesztinai arab dialektusban: vagy az arab nyelvű mondaton belül használják őket, vagy pedig különálló elemekként, melyek nem integrálódnak a mondatokba (tehát diskurzusjelölő partikulákként és mondat szókként). Utóbbiak körébe tartoznak például: שלום /'hello'/, מה נשמע? /'hogyan vagy?'/, בסדר /'OK'/, סליחה /'bocsánat'/ stb.¹¹

A kölcsönzött elemeket megkülönböztetjük továbbá az integráció mértéke alapján. Esetünkben, mivel rövid időről beszélünk (67 év), főképp idegen szavakról beszélünk, előfordulnak azonban jövevényszavak is, melyek „idegenségükben” már észrevehetetlen elemei az arab nyelvnek. Jövevényszó például az *ʔazman* a héber הזמן /'rendelni'/ szóból, vagy az *ağarred* a héber גירד /'horzsolni'/ igéből, mindkét ige az arab nyelv IV. igeörzsébe adaptálódott.¹²

⁸ Ibid., 151.

⁹ Ibid., 152 – 153.

¹⁰ Ibid., 207 – 209.

¹¹ Jozsef Dana: *Ivrit – aravit al cir ha-zman*, p. 115.

¹² Rafael Talmon: „Arabic as a Minority Language”, pp. 216–217.

A kölcsönzött főneveket az arab nyelv szabályai szerint egyeztetik, nemben és határozottságban is. A kölcsönzött eleméhez szabályosan kapcsolódnak a különböző arab pre- és szuffixumok, valamint az arab „al” névelő. Például: *B-innisbe la-hasszaut hāy btīgi taḥīdun*. /'Figyelembe véve ezt az iskolai buszoztatást, ami eljön és elviszi őket./ Ebben az esetben a nőnemű „iskolai buszoztatást” egyezteteti a beszélő a nőnemű mutatónévmással a *hāy*-val. *Ana kunt aštgil ʿa-lmonit*. /'Egy taxival szoktam dolgozni./ A mondatban a „taxi” szó elé nem tesz határozott névelőt, mivel nem konkrét taxiról beszél.¹³

Joszeif Dana szerint a következő főbb csoportokra lehet osztani a héber eredetű szavakat a beszélt palesztinai arab nyelvben:

1. Sok szó a Mandátum idején került be az arab lexikonba. Pl.: *רדאר* /'radar'/, *פיצה* /'pizza'/, *שניצל* /'rántott hús'/ stb.
2. Egyes szavak azért kerültek át a héberből, mert vagy nem létezett adott pillanatban a beszélt arab lexikonban, vagy könnyebben volt használható. Pl.: *סוף שבוע* /'hétvége'/, *תיק* /'táska'/, *חופש* /'szabadság'/ stb.
3. Egyes lexémák spontán módon, látszólag minden ok nélkül kerültek át az arab szókincsbe.
4. Vannak olyan elemek, melyek a személy társadalmi integrációját mutatják, használatuk jelképezi a beszélő izraeliségét. Pl.: *גלידה* /'fagylalt'/, *מפגר* /'dilis'(szleng)/, *בסדר* /'rendben'/ stb.
5. A mindennapos kommunikáció kifejezései (pl. köszönések), melyek verbális érintkezés és kapcsolattartás gördülékenységét segítik.
6. A két nyelv közeli rokonságából adódóan egymásra hasonlító hangalakú szavak, melyek megkönnyítik az idegen lexéma meghonosodását a célnyelvben. Pl.: *בצל* /'hagyma'/, *חלם* /'álmodni'/, *חמור* /'szamár'/ stb.
7. A zsidó-palesztin együttélésből fakadó, a mindennapi élettel kapcsolatos fogalmak. Pl.: *מזגן* /'légkondicionáló'/, *עוגה* /'sütemény'/, *מיץ* /'gyümölcslé'/ stb.
8. A technológia és a mérnöki tudományok fogalmkörébe tartozó szavak, mivel ezeknek a diszciplínáknak az oktatása héber nyelven zajlik. Pl.: *מדען* /'tudós'/, *מהנדס* /'mérnök'/, *רואה השבון* /'számvizsgáló'/ stb.

¹³ Ibid., 217.

9. Olyan, elsősorban műveltségyszavak, melyek léteznek ugyan a különböző arab dialektusokban, de az izraeli palesztin dialektusba a héberből kerültek be. Pl.: משכנתא /'jelzálog'/, כספומט /'bankautomata'/, אדריכל /'építész'/ stb.
10. Héber hivatalos kifejezések, melyek Izrael Állam kormányához vagy állami hatóságaihoz kötődnek. Pl.: מפקד /'parancsnok'/, רמטכ"ל /'a vezérkari főnök'/, הסתדרות /'szakszervezet'/ stb.¹⁴

¹⁴ Jozsef Dana: *Ivrit – aravit al cir ha-zman*, pp. 165 – 170.

AZ AVODA ARAVIT ARAB NYELVŰ PÁRBESZÉDEIBEN ELŐFORDULÓ HÉBER LEXÉMÁK CSOPORTOSÍTÁSA

A vizsgálat során mintául a dolgozat bevezetőjében bemutatott *Avoda Aravit* című kétnyelvű izraeli sorozat arab nyelvű párbeszédei szolgáltak. A kutatás során megtekintettem a sorozat három évadának 33 epizódját, és az arab nyelvű dialógusokban előforduló héber lexémákat kigyűjtöttem. Az így összegyűjtött 374 kifejezést Amara fentebb bemutatott kutatásának témakörei alapján csoportosítottam, azonban a témakörök közül többet összevontam – figyelembe véve a kutatás óta eltelt húsz év technikai és társadalmi változásait, valamint azt, hogy míg Amara kutatásainak résztvevői vidéki környezetben éltek, mint az a témakörökön is látszik (pásztorkodás, állatok), addig a sorozat szereplőinek többsége Jeruzsálemben és környékén, városi környezetben éli mindennapjait. Az összegyűjtött szavak közül azokat, amelyek nem illettek egyik általam kialakított témakörbe sem, grammatikai szerepük szerint csoportosítottam, valamint egy külön csoportot alakítottam ki az állandósult szókapcsolatoknak. A fogalomköröket nagyság szerinti sorrendben közlöm a továbbiakban.

A sorozatban elhangzott főnevek, igékés melléknevek főbb fogalomkörök szerinti csoportosítása

A. Mindennapi megélhetéssel kapcsolatos kifejezések: karrier, munka, foglalkoztatás (77 kifejezés)

‘Befektető’	משקיע
‘Behozatal’	הכנסה
‘Bejárónő’	עוזרת
‘Bíró’	דיון
‘Bizalmas’	חסוי
‘Cél’	מטרה
‘Csapat’	צוות
‘Csoportos megbeszélés’	ישיבת צוות
‘Egyezség’	עסקה
‘Elér’	משיג
‘Előléptet, felemelkedik’	מקפיד
‘Elvárás’	ציפה
‘Érdeklődés (pénzügyi)’	ריבית
‘Eredmény’	תוצאה

‘Érték’	ערך
‘Fajta, típus’	סוג
‘Fejleszt, kialakít’	מפתח
‘Felad’	לוותר
‘Feladatmegosztás’	חלוקת תפקידים
‘Fix’	פיקס
‘Fogalmazás’	ניסוח
‘Fogódzó’	מאחז
‘Folyamat’	שיטה
‘Gyűlés’	כנס
‘Hasznos hűz’	מרוויח
‘Helyzet, állapot’	מעמד
‘Hiányos’	נטול
‘Hiba’	טעות
‘Hiba’	שגיאה
‘Időszűkében van’	דחוף
‘Igazgató’	מנהל
‘Ingyen’	חינם
‘Irodakukac (szleng)’	ג'ובניק
‘Karrier’	קרייר
‘Karrier’	קריירה
‘Kertész’	גנן
‘Kezdő’	מתחיל
‘Ki van nyitva’	נפתח
‘Lámpaláz’	פחד במה
‘Lehetőség’	סיכוי
‘Lépcsőházi takarító’	מנקה המדרגות
‘Meg van mérettetve’	תפור
‘Megbízhatóság’	אמינות
‘Megegyezés’	הסכם
‘Mérnök’	מהנדס
‘Minőség’	איכות
‘Munkakerülő’	משתמט
‘Művészeti igazgató’	מנהל אמנותי
‘Nemtörődömség’	רשלנות
‘Ötlet’	רעיון
‘Pályázat’	טנדר
‘Példa’	דוגמה
‘Pénztár’	קופה
‘Pontos’	מדויק
‘Próbálkozás’	ניסיון
‘Profi’	ממחה
‘Segéd’	עוזר
‘Sikeres’	מוצלח
‘Sofőr’	נהג
‘Szabad’	חופשי
‘Szabadság’	חופשה
‘Szállítás’	הובלה

‘Szent munka, szolgálat’	עבודת קודש
‘Szerkesztő’	עורך
‘Tanácskozik’	מתייעץ
‘Tény’	עובדה
‘Tőzsde’	בורסה
‘Tudósít’	מדווח
‘Ügy, példa’	מקרה
‘Ügyfél’	לקוח
‘Ügyvéd’	עורך דין
‘Ülés’	ישיבה
‘Üzlet’	עסק
‘Vásárlás’	קניה
‘Vezér’	מנהיג
‘Visszautasít’	סורב
‘Vitatkozik’	מתווכח

B. Társadalmi élettel kapcsolatos kifejezések: kultúra, vallás, oktatás, média (69 kifejezés)

‘Akcentus’	מבטא
‘Aki számít’ szó szerint: ‘ki és ki’	מי ומי
‘Antiszemita’	אנטישמי
‘Arab nyelv’	ערבית
‘Askenázi’	אשכנזי
‘Beragadt, képtelen a fejlődésre’	תקוע
‘Celebrity’	סלב
‘Ceremónia’	טקס
‘Diszkrimináció’	קיפוח
‘Egyéni’	עצמי
‘Egyenlő’	שווה
‘Elit’	אליטה
‘Előadás’	הצגה
‘Előadó’	מרצה
‘Előítélet’	סטיגמות
‘Ének’	שיר
‘Fasiszta’	פשיסטי
‘Felfordulás, buli’	בלגן
‘Fogalmaz’	מנסח
‘Hagyomány’	מסורת
‘Hanukka’	חנוכה
‘Héber’	עברית
‘Hízeleg’	מתרפס
‘Homoszexuális’	הומו
‘Horgolt kipa’	כיפה סרוגה
‘Iskola’	בית ספר
‘Izraeli arabok’	ערביי ישראל
‘Kettes csatorna’	ערוץ 2
‘Kiadó’	מערכת

'Kipa'	כיפה
'Környezet'	מסגרת
'Kulturált ember'	איש תרבות
'Kulturált'	מתורבת
'Kulturált'	תרבותי
'Kurzus'	קורס
'Lázadó'	מסורר
'Metroszexuális'	מטרוסקסואל
'Modern'	מודרני
'Nevelési'	חינוכי
'Nyalizik' (szleng)	מלקקת
'Nyilvánosság'	פרסום
'Oldal (web)'	אתר
'Óvoda'	גן
'Papírlap, újság különleges száma'	גיליון
'Primitív'	פרימיטיבי
'Program, műsor'	תוכנית
'Purim'	פורים
'Rabbi'	רב
'Rajongó'	מעריץ
'Rasszizmus'	גזענות
'Reakció, hozzászólás'	תגובה
'Reality'	ריאליטי
'Reform zsidó'	רפורמי
'Reggeli műsor'	תוכנית בוקר
'Régimódi'	מיושן
'Sovinizta'	שוביניסט
'Széder'	סדר
'Szerep'	תפקיד
'Szertartás, a bor megáldása'	קידוש
'Szombati étkezés'	ארוחת שבת
'Tag, barát'	חבר
'Társadalmi'	חברתי
'Társaság'	חבר'ה
'Tartalom (szleng)'	בשר
'Újságcikk'	כתבה
'Ultra-ortodox zsidó'	חרדי
'Vallásos'	דתי
'Zsidó'	יהודי
'Zsinagóga'	בית כנסת

C. Állami apparátussal kapcsolatos kifejezések: jog, közigazgatás, politika és katonaság(65 kifejezés)

'Adó'	מס
'Állampolgárság'	אזרחות
'Általános forgalmi adó'	מע"מ
'Baloldali'	שמאלני

'Beilleszkedni	משתלב
'Belügyminisztérium'	משרד הפנים
'Biztonság'	בטחון
'Bontási parancs'	צו הריסה
'Bunker'	מקלט
'Cionista'	ציוני
'Egészségbiztosítási Pénztár'	קופת חולים
'Egyenlőség'	שוויון
'Elárul'	בוגד
'Ellenállás'	מחאה
'Elrabol'	חוטף
'Elüldöz'	מגרש
'Emlékezés napja'	יום הזכרון
'Erő'	מרץ
'Felügyelő'	פקח
'Fordulat, forradalom'	מהפכה
'Függetlenség napja'	יום העצמאות
'Gyűjtő (ceremoniális)'	מדליק
'Háború'	מלחמה
'Hagana'	הגנה
'Határos'	גבולי
'Határrendőrség'	משמר הגבול
'Helyi adó'	ארנונה
'Herzl-hegy'	הר הרצל
'Hivatalos másolat'	צו קיום
'Izrael Védelmi Erő'	צה"ל
'Izraeli Munkáspárt'	מפ"י
'Járőr'	ניידת
'Jelzálog'	משכנתא
'Jog'	זכות
'Kampány'	קמפיין
'Katona'	חייל
'Katonai rádió'	גלי צה"ל
'Kétnyelvű'	דו-לשוני
'Különleges kommandó'	סיירת מתכ"ל
'Lázadás'	מרד
'Lezárt katonai terület'	אזור צבאי סגור
'Menekült'	פליט
'Merec (izraeli párt)'	מר"צ
'Nemzetközi'	בינלאומית
'Oldal'	צד
'Önkéntes'	מתנדב
'Örzött'	שמור
'Parkolási büntetés'	דו"ח חניה
'Pionír'	חלוץ
'Polgárőrség'	משמר אזרחי
'Pótlás, pótlék'	מילואים
'Propaganda'	הסברה

'Rabbinátus'	רבנות
'Rendő'	שוטר
'Rendőrség'	משטרה
'Riasztó, légósziréna'	אזעקה
'Szélsőséges'	קיצוני
'Személyi igazolvány'	תעודת זהות
'Szülőföld'	מולדת
'Telepes'	מתנחל
'Terrortámadás'	פיגוע
'Út'	דרך
'Védekezik'	מגן
'Vészhelyzet'	חירום
'Zöld vonal (Izrael '67-es határai)'	קו ירוק

D. Emberi testtel és lélekkel kapcsolatos kifejezések: egészségügy, higiénia, érzelmek (41 kifejezés)

'Akamol (fájdalomcsillapító)'	אקמול
'Alapvető'	בסיסי
'Arc, pofa'	פרצוף
'Babusgat'	מפנק
'Bekötözi a sebesülést'	חובש
'Dühkitörés'	רגשי גדלות
'Egészséges termék'	מוצר בריאות
'Egészséges'	בריא
'Élet'	חיים
'Emberek'	אנשים
'Érzékeny'	רגיש
'Érzelem, átérzés'	חשק
'Felidegesíti magát'	מבאס
'Gondolkodás'	חשיבה
'Hallókészülék'	מכשיר שמיעה
'Harmónia'	הרמוניה
'Ideges'	לחץ
'Ideges'	מלחיץ
'Ideges' – lelki élet, érzelmek	מעוצבן\מעצבן
'Impotens'	אימפוטנט
'Izgatott'	מתרגש
'Izgatottság'	התרגשות
'Kezelés'	טיפול
'Kezelt'	מטופל
'Kiszárad'	מייבש
'Lélegzik'	נישם
'Lélek'	רוח
'Magzat'	עבור
'Magzatvíz'	מי שפיר
'Megérzés'	תחושה
'Mentális egészség'	בריאות הנפש

'Nyugodt'	רוגע
'Orvos'	רופא
'Paranoia'	פרנויה
'Pszichológia'	פסיכולוגיה
'Pszichológus (nn.)'	מטפלת
'Rémálom'	מיעותים
'Sampon'	שאמפו
'Szülők'	הורים
'Túlzásba visz'	מגזים
'Vizsgálat'	בדיקה

E. Étkezéssel kapcsolatos kifejezések (23 kifejezés)

'Barbecue'	מנגל
'Bor és sajt-est'	ערב גבינות ויין
'Bor'	יין
'Bordák'	צלעות
'Cigaretta'	סיגריה
'Csimicsuri szósz'	צ'ימיצ'ורי
'Dugó'	פקק
'Folyékony'	שוטף
'Gabonapehely'	ערגליות
'Hajdina'	כוסמת
'Hamec (peszahi kovászos)'	חמץ
'Juice'	מיץ
'Kóser'	כשר
'Macesz'	מצה\מצי
'Pizza'	פיצה
'Rágógumi'	מסטיק
'Rántott hús'	שניצל
'Rendelni, meghívni'	הזמין\ازمن
'Részeg'	שכיר
'Szükségletek'	צרכים
'Teáskanna'	קומקום
'Vanília koncentrátum'	תמצית ווניל
'Vegetáriánus'	צמחוני

F. Otthonnal kapcsolatos kifejezések: ház és család (18 kifejezés)

'Ágy'	מיטה
'Ajándék'	מתנה
'Asztal'	שולחן
'Cím'	כתובת
'Család'	משפחה
'Dobni, kidobni vmit.'	זרק
'Épület'	בניין
'Fáklya'	משואה
'Felújítás'	שיפוץ
'Hirdetmény'	מודעה

'Hirdetőtábla'	לוח מודעות
'Kapu'	שער
'Lakógyűlés'	וועד בית
'Szemét'	זבל
'Szennyvíz'	ביוב
'Takaró'	סדין
'Tisztelet'	כבוד
'Tyúkól'	לול

G. Modern technikai civilizációs kifejezések (14 kifejezés)

'Biztonsági öv'	חגורה
'Híd'	גשר
'High-tech'	היי-טק
'Hűtőszekrény'	מקרר
'Jel'	שלט
'Kép'	תמונה
'Keresés'	סריקה
'Központ'	תחנה
'Légkondicionáló'	מזגן
'Parkoló'	חניה
'Számítógép'	מחשב
'Távkapcsoló'	שלט
'Ügyfélszolgálat'	שירותי קשר
'Video'	ווידאו

A sorozatban előforduló szavak és viszonzyszavak további grammatikai alapú felosztása

A. Egyéb, általános használatú igék (21 kifejezés)

'Ad'	נתן
'Be van fejezve'	נגמר
'Bocsánatot kér'	מתנצל
'El van rendezve'	מסתדר
'Elérkezik'	מגיע
'Elnézést kér'	מתנצל
'Engedékenynek lenni'	להתפנק
'Ismer'	מכיר
'Jól bánt vkivel'	מפרגן
'Kér, elvár'	תובע
'Kiabál'	צועק
'Kísér'	מלווה
'Kontroll alatt tart'	מתאפק
'Körbe jár'	מסתובב
'Leccsap, bánt'	פוגע
'Lenni'	להיות
'Marad'	נשאר

‘Megfojt’	חונק
‘Megfordulni’	הפך
‘Panaszkodik’	מתלונן
‘Veszekedni’	רבב

B. Módosítószók, adverbiumok, mondat-és kötőszók (17 kifejezés)

‘Biztos’	בטח
‘Csak’	רק
‘Dafke, csakazértis’	דווקא
‘Eddig’	עדיון
‘Egyszerűen, csak’	סתם
‘Elégge’	מספיק
‘Ez az!’	יש!
‘Ha nem volna...’	אילו לא
‘Körbe’	מסביב
‘Közép’	אמצע
‘-nek köszönhetően’	בזכות...
‘Nulla (semmi jelentéssel)’	אפס
‘Ott’	שם
‘Önmagában’	בעצמו
‘Rendben van’	בסדר
‘Teljesen’	בכלל
‘Van’	יש

C. Egyéb, általános használatú melléknevek (12 kifejezés)

‘(Vulgáris) szar’	חרא
‘Arcátlan’	חוצפן
‘Barom’(szleng)	מניאק
‘Édes, jó’	יופי
‘Erős, éles’	חרוף
‘Hízogó’	חנפן
‘Indokolt’	למדי
‘Jó’	טוב
‘Kedves’	נחמד
‘Rossz’	רע
‘Szűk’	צמוד
‘Új’	חדש

A sorozatban előforduló állandósult kifejezések,
szószerkezetek

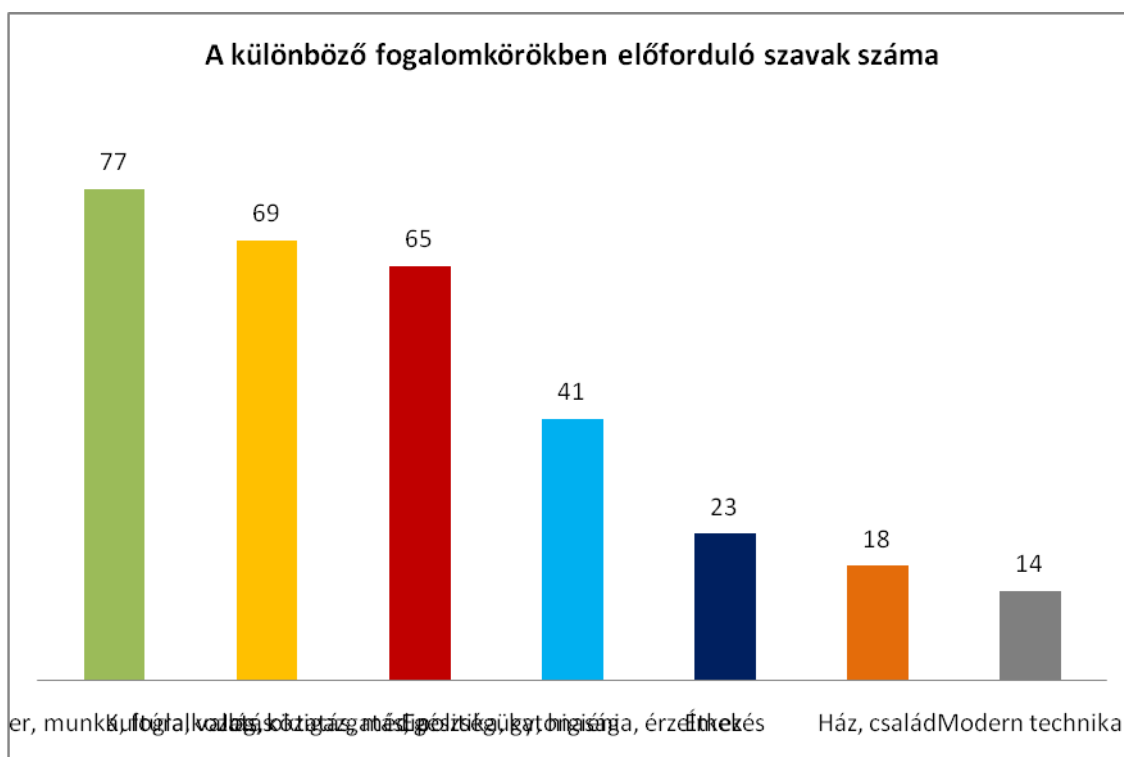
A. Megszilárdult társalgási formulák (17 kifejezés)

‘Asszonyom... (megszólítás)’	גברת
‘Egy-kettőre’	צ’יק צ’אק
‘Érdeklődik vmi iránt’	מעניין אותו
‘És akkor?’	אז מה?

‘Gratulálok’	כל הכבוד
‘Miért ne?’	למה לא?
‘Nem baj’	לא נורא
‘Nem elfogadható számomra!’	לא מקובל עליי!
‘Semmiképp sem’	שום פנים ואופן
‘Szóhoz sem jutok’	אין לי מילים
‘Tégy nekem egy szívességet...’	תעשה לי טובה
‘Teljesen igaz (szleng)’	בול
‘Teljesen rendben van’	בסדר גמור
‘Tiszteletével’	בכבוד...
‘Undormány’	גועל נפש
‘Üres kézzel’	בידיים ריקות
‘Véleménye szerint’	לידיעת...

A vizsgálat szöveges értékelése, konklúzió

Munkám során 374 héber kifejezést gyűjtöttem össze. Az összegyűjtött kifejezések többségét fogalomkörökhöz társítottam, mely fogalomkörök kialakításához felhasználtam Amara 1986-ban készült MA szakdolgozatához végzett kutatását.¹ A fenti diagramon látható, hogy a az általam felhasznált korpuszban milyen arányban oszlanak meg a héber lexémák az adott fogalomkörök között.

¹Muhammad Hasan Amara: *The Integration of English and Hebrew Lexical Items into the Arabic Spoken in an Arab Village in Israel* (MA Thesis, Bar-Ilan University, 1986).

Az első csoport a mindennapi megélhetéssel kapcsolatos kifejezéseket tartalmazza, összesen 77 kifejezést. A sorozat szereplőinek nyelvhasználatában azzal magyarázható a mindennapi megélhetésre vonatkozó nagyarányú héber szókölcsonzés, hogy mind a főszereplő, mind a felesége Jeruzsálemben, héber nyelvű környezetben végzi munkáját.

Ezzel áll összefüggésben az is, hogy a második legnagyobb csoportot főképp a kultúrával kapcsolatos kifejezéseket tartalmazó fogalomkör alkotja, mivel a főszereplő Amdzsad ezen a területen végzi munkáját. A munkához kötődő héber lexémák gyakoriságának okaira már Amara is felhívta a figyelmet szakdolgozatában: az általa vizsgált falu lakóinak többsége az izraeli építőiparban helyezkedett el, és ebből kifolyólag ezen a területen volt az egyik legnagyobb a héber lexémák aránya.

A harmadik legtöbb kifejezés az állami apparátussal volt kapcsolatos, mely érthető az arab nyelv izraeli helyzetét ismerve. Ahogyan azt már dolgozatomban is bemutattam, hiába hivatalos nyelv az arab Izraelben, a szűken értelmezett lakókörnyezeten kívül nehéz boldogulni vele, az állami ügyek intézéséhez a héber nyelv használata elkerülhetetlen.

Végül a negyedik legtöbb héber eredetű lexéma az emberi testre és lélekre vonatkozott, főképp egészségügyi vonatkozásban. Erre két magyarázat is adható: Amara ezt azzal magyarázta – akinek kutatásaiban az egészségüggyel kapcsolatos szavak kiemelkedő arányban voltak jelen –, hogy a kutatásban résztvevők többsége az izraeli egészségügyet használja, az izraeli társadalombiztosítás tagja. Másrészt a sorozat esetében közrejátszhat az is, hogy Amdzsad felesége, Busra az izraeli egészségügyben dolgozik mint pszichológus.

A vizsgálat eredménye alátámasztja az eddigi kutatásokat, azaz a sorozat szereplői esetében is a munka, az állam és az egészségügy területén volt a legmagasabb a héber lexémák száma. Emellett nagyszámú, a társadalmi élet fogalomköréhez kapcsolódó héber szókinccset tartalmazott az általam vizsgált minta, amely főleg a főszereplő foglalkozásával, asszimilációs törekvéseivel magyarázható.

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatomban a modern izraeli héber nyelv és a palesztinai arab dialektus közötti nyelvi kölcsönhatások egy aspektusát mutattam be az *Avoda Aravit* című kétnyelvű izraeli tv-sorozat arab nyelvű párbeszédeiből kigyűjtött szavakon, kifejezéseken keresztül. Hogy a társadalmi és a nyelvi háttér érthető legyen, ismertettem az izraeli palesztin társadalomban végbemenő főbb társadalmi-politikai folyamatokat Izrael Állam megalakulásától kezdve, bemutattam az arab nyelv helyzetét Izraelben, valamint felvázoltam az izraeli palesztin közösség nyelvi repertoárjának főbb tulajdonságait is. Vizsgálataimhoz felhasználtam két izraeli tudós, Muhammed Hasan Amara és Dr. Jozsef Dana, a modern izraeli héber nyelv és a palesztinai arab dialektus nyelvi kölcsönhatásait bemutató kutatásainak módszereit, eredményeit..

Dolgozatom fő célja a két nyelv közötti kölcsönhatások közül a palesztinai arab lexikonján végbement változások bemutatása volt, melyhez az *Avoda Aravit* című tv-sorozat arab nyelvű párbeszédei szolgáltattak gyakorlati mintát. A mintegy 13 órát kitevő izraeli palesztin nyelvváltozatú hanganyag dialógusaira, és azon belül is a héber kifejezésekre koncentráltam, lejegyeztem, majd tematikusan rendszereztem őket.

Amara eredményeivel összhangban megállapítottam, hogy a munka, a foglalkoztatás, a kultúra, az állami bürokrácia és az egészségügy területén a legnagyobb a héber nyelvi befolyás. Az izraeli palesztinok társadalmi helyzete tehát a nyelvhasználatukkal szoros korrelációt mutat: az állami szektor számos területén való jelenlétük szókészletükben szignifikánsan tetten érhető.

Kutatásom célja az volt, hogy bemutassam az izraeli-palesztin együttélés nyelvi vetületét, a lassan évszázados konfliktus szociolingvisztikai hatását. A kutatásom során létrejött szójegyzék későbbi, személyes vagy online nyelvi interjúk során való használatra is alkalmas. A téma további kutatásra érdemes, egyrészt megvizsgálandó, hogy az izraeli arab anyanyelvű társadalom, különböző vallási (drúz, keresztény) vagy lokális (városi, falusi, vegyes városi) közösségei között miképp változik a héber lexémák aránya, valamint további vizsgálatok végezhetőek el a nyelv és identitás témakörével kapcsolatban.

BIBLIOGRÁFIA

- AL-QINAI, Jamal B.S.: „Morphophonemics of Loan-words in Translation”, in: *Journal of King Saud University: Languages and Translation*, 13, pp. 109–132.
- AMARA, Muhammad Hasan – Abd Al-Rahman Mar'i: *Language Education Policy: The Arab Minority in Israel* (New York: Kluwer Academic Publishers, 2002)
- AMARA, Muhammad Hasan – Bernard Spolsky: „The Construction of Identity in a Divided Palestinian Village: Sociolinguistic Evidence”, in: *Language and Identity in the Middle East and North Africa* (Richmond Surrey: Curzon Press, 1996)
- AMARA, Muhammad Hasan – Bernard Spolsky: „The Diffusion and Integration of Hebrew and English Lexical Items in the Spoken Arabic of an Israeli Village”, in: *Anthropological Linguistics*, 28/1, (1986 tavasz), pp. 43–54.
- AMARA, Muhammad Hasan – Ilan Szaban: „Maamad ha-szafa ha-aravit be-jisrael: mispat, meciut, u-gvulot ha-simus be-mispat le-sinuj meciut”, in: *Medina ve-hevra*, 4, (2004), pp. 885–910.
- AMARA, Muhammad Hasan: „The Vitalitiy of the Arabic Language in Israel from a Sociolinguistic Perspective”, in: *Adalah's Newsletter*, 26, (2006. 10.), pp. 1–11.
- AMARA, Muhammad Hasan: *Politics and Sociolinguistic Reflexes: Palestinian Border Villages* (Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999)
- AMARA, Muhammad Hasan: *The Integration of Hebrew and English Lexical Items into the Spoken Arabic of an Israeli Village* (MA Thesis Bar-Ilan University, 1986)
- BLIGH, Alexander, ed.: *The Israeli Palestinians: An Arab Minority in the Jewish State* (London: Frank Cass Publishers, 2005)
- DANA, Jozsef: *Ivrit – aravit al cir ha-zman* (Haifa: The Institute for Hebrew–Arabic Comparative Research, 2000)

- GHANEM, As'ad: *The Palestinian – Arab Minority in Israel: A Political Study, 1948-2000* (Albany: SUNY Press, 2001)
- GILBERT, Martin: *The Routledge Atlas of the Arab-Israeli Conflict* (n/a: Taylor & Francis e-library, 2005)
- HAREL-SHALEV, Ayelet: „Arabic as a Minority Language in Israel: A Comparative Perspective”, in: *Adalah's Newsletter*, 14, (2005. 06.), pp. 1–10.
- JAMAL, Amal: *Arab Public Sphere in Israel: Media Space and Cultural Resistance* (Bloomington–Indianapolis: Indiana University Press, 2009)
- KLEIN, Uta – Christian Sigrist, eds.: *Prospects of Israeli – Palestinian Co-Existence* (Münster: Lit, 1996)
- KOPLEWITZ, Immanuel: „Arabic in Israel: the Sociolinguistic Situation of Israel's Arab Minority”, in: *International Journal of Sociology and Language*, 98, (1992), pp. 29–66.
- LANDAU, Jacob M.: „Hebrew and Arabic in the State of Israel: Political Aspects of the Language Issue”, in: *International Journal of Sociology and Language*, 67, (1987), pp. 117–133.
- MATTAR, Philip, ed.: *Encyclopedia of the Palestinians* (New York: Facts on File, Inc., 2005)
- MCLOUGHLIN, Leslie J.: *Colloquial Arabic: Levantine* (n/a: Taylor & Francis e-library, 2003).
- ROTTENBERG, Cathrine: „Dancing Arabs and Spaces of Desire”, in: *TOPIA: Canadian Journal of Cultural Studies*, 19, (2008), pp. 99–114.
- SHEHADEH, Haseeb: „The Hebrew of the Arabs in Israel in the Light of Two Matriculation Examinations, 1970, 1972”, in: M'Hammad Sabour – Knut S. Vikør, eds.: *Ethnic Encounter and Culture Change: Papers from the 3rd Nordic conference*

- on *Middle Eastern Studies*, Joensuu 1995 (London: C. Hurst & Co (Publishers) Ltd., 1997), pp. 49–71.
- SHOHAMY, Elana – Durk Gorter: *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery* (London–New York: Routledge, 2009)
- SHOHAMY, Elana: *Language Policy: Hidden agendas and new approaches* (London – New York: Routledge, 2006)
- SPOLSKY, Bernard – Elana Shohamy: *The Languages of Israel: Policy, Ideology and Practice* (Clevedon: Multilingual Matters, 1999)
- SPOLSKY, Bernard – Robert L. Cooper: *The Languages of Jerusalem* (Oxford: Clarendon Press, 1991)
- SPOLSKY, Bernard: „Hebrew and Israeli Identity”, in: Yasir Suleiman, ed.: *Language and Identity in the Middle East and North Africa* (Richmond Surrey: Curzon Press, 1996)
- SPOLSKY, Bernard: „The Situation of Arabic in Israel”, in: *Arabic Sociolinguistics: Issues & Perspectives* (Richmond Surrey: Curzon Press, 1994)
- SPOLSKY, Bernard: *Language Policy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004)
- SPOLSKY, Bernard: *Sociolinguistics* (London – New York: Oxford University Press, 1998)
- Statistical Abstract of Israel No. 63*, (Jerusalem: Central Bureau of Statistics, 2012)
- TALMON, Rafael: „Arabic as a Minority Language in Israel”, in: Jonathan Owens, ed.: *Arabic as a Minority Language* (Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2000)
- THOMPSON, Sarah G.: „Arabic in Contact with Other Languages”, in: *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, vol. 2 (Leiden: E.J. Brill, 2006)
- TRUDGILL, Peter: *Introducing Language and Society* (London: Penguin English, 1992)

VÉGH Roland: *Nyelvi kölcsönhatások a modern izraeli héber nyelv és a palesztinai arab dialektus között*, BA záródolgozat, ELTE-BTK keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (Budapest: MS, 2011)

WARDHAUGH, Ronald: Szociolingvisztika (Budapest: Osiris–Századvég, 1995)

YITZHAKI, Dafna: *Minority Languages and Language Policy: The Case of Arabic in Israel* (PhD Diss., Bar-Ilan University, 2008, MS)

FORRÁSLISTA

- „Arab névszóragerőztetés” in:
(http://hu.wikipedia.org/wiki/Arab_n%C3%A9vsz%C3%B3ragerőztetés [2013. 01. 03.])
- „Arabic to become compulsory in Israeli school” in:
(<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-11075326> [2013. 01. 05.])
- „Books and Booklets Published by Topics and Language of Publication”
in:(http://www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st09_16&CYear=2012 [2013. 01. 05.])
- „First Intifada” in: (http://en.wikipedia.org/wiki/First_Intifada [2013. 01. 02.]).
- „Ha-beduin bi-mdinat Jisrael”, *Há-Kneszet*
in:(<http://www.knesset.gov.il/lexicon/heb/bedouim.htm>. [2013. 01. 03.]).
- „Hakhraza al hakamat medinat Jisrael”, *Ha-Kneszet*(<http://www.knesset.gov.il/docs/heb/megilat.htm> [2012. 12. 30.])
- „Hok ha-ezrahut”, *Ha-Kneszet* in:
(<http://www.knesset.gov.il/laws/heb/FileD.asp?Type=1&LawNum=1901&SubNum=2> [2013. 01. 03.]).
- „Hok ha-svut”, *Ha-Kneszet*in:(http://www.knesset.gov.il/laws/special/heb/chok_hashvut.htm. [2013. 01. 01.])
- „Israel Broadcasting Authorities” in:(<http://www.iba.org.il> [2013. 01. 01.])
- „Israel to boost learning Arabic”in: (<http://www.cjp.org/page.aspx?id=225303> [2013. 01. 05.])
- „Loanwords” in: (<http://en.wikipedia.org/Loanwords> [2013. 01. 05.])

- „Nazareth Academic Institute” in: (<http://www.mecedu.org/> [2013. 01. 05.])
- „Oslo Accords” in: (http://en.wikipedia.org/wiki/Oslo_Accords [2013. 01. 02.])
- „Szefer ha-hukim: 2092 ” in: (<http://www.knesset.gov.il/Laws/Data/law/2092/2092.pdf> [2013. 01. 05.]
- „The Arabic Language Academy” in: (<http://www.arabicac.com/> [2013. 01. 05.]
- „The Palestine Order in Council Article 82” (<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/C7AAE196F41AA055052565F50054E656>, [2012. 12. 30.]
- „Umm al-Fahm” in: (http://en.wikipedia.org/wiki/Umm_al-Fahm [2013. 01. 01.]
- LISZ, Jehonatan: „Ahmed Tibi: Ha-medina demokratit le-jehudim, ve-jehudit le-aravim.” in: (<http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1136860.html> [2013. 01. 05.]
- NAHMIASZ, Roi: „Joter mimahacit ha-jehudim: Niszuim le-aravi bgida” in: (<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3381836,00.html> [2013. 01. 05.]
- PÉNTEK, János: „Társadalom és nyelv” in: (<http://www.nyeomszsz.org/orszavak/pdf/Pentek+JanosKetnyelvuseg+.pdf> [2013. 01. 05.]
- SHEHADEH, Haseeb: „The Hebrew of the Arabs in Israel” in: (<http://www.smi.uib.no/paj/Shehadeh.html#fn2> [2013. 01. 05.]

MELLÉKLET

Héber és arab karakterek átírása

Héber betű	Betű neve	A betű átírása
א	alef	-
ב	bét / vét	b / v
ג	gimmel	g
ד	dalet	d
ה	hé	h
ו	váv	v
ז	zajin	z
ח	het	h
ט	tet	t
י	jud	j
כ, כּ	kaf / khaf	k / kh
ל	lamed	l
מ, מׇ	mem	m
נ, נׇ	nún	n
ס	szameh	sz
ע	ajin	-
פ, פּ	pe / fe	p / f
צ, צׇ	cádi	c
ק	kúf	k
ר	rés	r
ש	sin / szin	s / sz
ת	táv	t
◌◌◌	kámec	a
◌◌◌◌	patah	a
◌◌◌◌◌	hatef kámec	o
◌◌◌◌◌◌	hatef patah	a
◌◌◌◌◌◌◌	szegol	e
◌◌◌◌◌◌◌◌	hatef szegol	e
◌◌◌◌◌◌◌◌◌	céré	e
י◌◌◌◌◌◌◌◌◌	céré gadol	e
◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌	hirek	i
י◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌	hirek gadol	i
◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌	holem	o
ו◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌	holem gadol	o
◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌	kibbuc	u
ו◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌	surek	u
◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌◌	svá	e / -

Arab betű	Átírás
ء	ʾ / szóelején csak lényeges esetekben jelölöm
ا	ā
ب	b
ت	t
ث	ṭ / t
ج	ǧ
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ḏ
ر	r
ز	z
س	s
ش	š
ص	ṣ
ض	ḍ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ
غ	ǧ
ف	f
ق	q
ك	k
ل	l
م	m
ن	n
ه	h
و	w / ū
ي	y / ī
◌ِ	i
◌َ	a
◌ُ	u